

**FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
KARL POPPER'IN AÇIK TOPLUM TEORİSİNİN DİN
SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN Tahlili
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Hazırlayan
Mustafa SİNİK
Danışman
Prof. Dr. Emine ÖZTÜRK
KARS-2022**

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KARL POPPER'IN AÇIK TOPLUM TEORİSİNİN DİN
SOSYOLOJİSİ

Hazırlayan

Mustafa SİNİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman ve Jüri Üyeleri
Prof. Dr. Emine ÖZTÜRK
Doç. Dr. Habib ŞENER
Doç. Dr. Mustafa SAFA

Kars-2022

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mustafa SİNİK tarafından hazırlanan “*Karl Popper’in Açık Toplum Teorisinin Din Sosyolojisi Açısından*” başlıklı bu çalışma, .../....../..... tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda **Başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi** olarak **oy birliği** ile kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. Emine ÖZTÜRK İmza:

Üye : Doç. Dr. Habib ŞENER İmza:

Üye : Doç. Dr. Mustafa SAFA İmza:

ONAY

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Yaşar KOP
Enstitü Müdür

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Karl Popper’ın Açık Toplum Teorisinin Din Sosyolojisi Açısından Tahlili* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Scientific Ethic Statement

I declare that I complied with the rules of academic and scientific ethics from the proposal stage to the process of completion of the study titled “*Karl Popper’s Struggle with the Logical Positivists and the Open Society Theory*” as a Master Thesis I prepared, that I obtained all information in term Project with the framework of scientific ethics and traditions, that I showed sources to the each quotation I made directly or indirectly in this study I prepared as a term Project in accordance with the writing rules and works which I used have been shown in the bibliography.

... / ... / 2022

Mustafa SİNİK

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
KISALTMALAR	iv
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	3
2. Araştırmanın Probleminin Ortaya Konması, Amacı ve Önemi.....	4
3. Araştırmanın Metodu	5
4. Araştırmanın Modeli	6
1. KARL POPPER'IN HAYATI VE KARL POPPER ÖNCESİNDE ORTAYA	
KONAN İDEAL DEVLET VEYA TOPLUM TEORİLERİNDEN BAZILARI. 7	
1.1 Karl Popper'in Hayatı	7
1.2. Karl Popper Öncesinde Ortaya Konan İdeal Toplum Teorilerinden Bazıları ...	9
1.2.1 Platon'un İdeal Toplum ve Devlet Anlayışı.....	10
1.2.2 Farabi'nin İdeal Toplum ve Devlet Anlayışı.....	13
2. KARL POPPER'IN AÇIK TOPLUM VE KAPALI TOPLUMTEORİSİ	16
2.1. Karl Popper'in Açık Toplum Teorisi	16
2.2. Karl Popper'a Göre Açık Toplum ve Paradoksları	23
2.3 Karl Popper'a Göre Açık Toplum ve Demokrasi.....	32
2.4 Popper'a Göre Devlet Türleri.....	37
2.4.1 Korumacı Devlet	37
2.4.2 Denetlenen Devlet	39
2.4.3 Araya Girmeci Devlet	40
SONUÇ.....	42
KAYNAKÇA	44
EKLER.....	47

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI
KARL POPPER'IN AÇIK TOPLUM TEORİSİNİN DİN SOSYOLOJİSİ
AÇISINDAN TAHLİLİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mustafa SİNİK
Prof. Dr. Emine ÖZTÜRK
2022 – IV + 48

ÖZET

Tarih boyunca pek çok farklı düşünür, farklı ideal toplum anlayışları ortaya koymuşlardır. Bu ideal toplum anlayışlarının en önemlileri arasında Karl Popper'ın Açık Toplum teorisi örnek olarak gösterilebilir. Kendi ideal toplum teorisini ortaya koymak için bir tür şeffaf toplum tasarlamaya çalışan Karl Popper Açık Toplum ve Düşmanları adlı eserini bu ideal toplum teorisine ayırmıştır. İşte bu araştırmanın konusu Karl Popper'ın bu açık toplum teorisinin incelenmesidir.

Bu amaçla giriş bölümünde çalışmanın temel kavramları olan devlet, açık toplum, kapalı toplum ve demokrasi kavramlarının tanımlarına yer verilmiştir.

Birinci bölümde Karl Popper'ın hayatını ele aldıktan sonra Platon ve Farabi'nin siyaset felsefesini Karl Popper'ın tespitleri üzerinden incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise tamamen Karl Popper'ın Açık toplum teorisi ve kapalı toplumla ayrıştığı noktalar ve Onun demokrasi anlayışı, devlete ilişkin ortaya koyduğu paradokslar ve devlet türleri detaylıca incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karl Popper, Devlet, Açık Toplum, Kapalı Toplum, Demokrasi

Kafkas University
Institute of Social Sciences
Department of Philosophy and Religious Sciences
Department of Sociology of Religion
Karl Popper's Struggle with the Logical Positivists and the Open Society Theory
Master's Thesis
Mustafa SİNİK
Prof. Dr. Emine ÖZTÜRK
2022 – IV + 48

ABSTRACT

Throughout history, many different thinkers have put forward many different conceptions of ideal society. One of the most important of these ideal society understandings in the last hundred and fifty years is Karl Popper's Open Society theory. Karl Popper, who tried to design a kind of transparent society in order to reveal his ideal society theory, devoted his work called Open Society and Its Enemies to this ideal society theory. The subject of this research is the examination of this open society theory of Karl Popper.

For this purpose, the definitions of the concepts of state, open society, closed society and democracy, which are the basic concepts of the study, are given in the introduction.

In the first chapter, the ideal state or society theories of Plato and Farabi, two of the ideal state or society theories put forward before Karl Popper and Karl Popper's life, were tried to be examined through Karl Popper's determinations.

In the second part, Karl Popper's open society theory and the points where it diverges with closed society, Karl Popper's understanding of democracy, the paradoxes he put forward about the state and the types of state according to Karl Popper are tried to be examined in detail.

In the conclusion part, it has been tried to evaluate Karl Popper's Open Society theory in terms of sociology and sociology of religion.

Key Words: Karl Popper, State, Open Society, Closed Society, Democracy

ÖNSÖZ

Tarih boyunca birçok düşünür ideal toplum oluşturma gayretine girmişlerdir. Bu düşünürler hem yaşadıkları dönemdeki toplumlarının hem de geçmiş dönemdeki toplumların olumlu ve olumsuz özelliklerinden hareketle fikri bağlamda bir toplum inşa etmeye çalışmışlardır. Her biri bu inşa ettiği topluma farklı isimler vermişlerdir. Bu çalışmada, Platon ve Farabi'nin ideal toplumları incelenmektedir Platon ve Fârâbî insanlık tarihini derinden etkilemiş iki önemli filozoftur. Bu iki filozof ideal devlet ve ideal yönetim yaklaşımlarını “erdem” kavramı üzerine inşa etmişlerdir. Popper'in ideal toplum anlayışının temelini ise sına kavramı oluşturur. Popper, hayatı problem çözmek olarak nitelemektedir. Bundan dolayı da sürekli bir biçimde sosyal kurumlar eleştirilmeli ve hatalardan arındırılmaya çalışılmalıdır. Popper'in yanlışlanabilirlik teorisi ile açık toplumun en önemli kavramı olan sınanabilirlik arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Popper, iki tip toplum yapısından bahsetmiştir. Bunlar kapalı toplum ve açık toplumdur. Popper'in açık toplum teorisi çalışmamızın temel amacını oluşturmaktadır. Popper demokrasinin önemi üzerinde durmuştur. Her ne kadar bazı toplumlarda demokrasi kavramı ve kurumu yanlış kullanılsa da Popper'un açık toplumu için demokrasi önemli bir kavramdır. Açık toplum için demokrasinin öneminin incelenmesi çalışmamızın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

Bu tez çalışmasının konusunun belirlenmesinden tezin bitimine kadar maddi ve manevi olarak her zaman destek olan ve yardımlarını benden esirgemeyen yol ve yön göstericim, tez danışmanım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Emine ÖZTÜRK Hanımefendiye, tezin şekillenmesinde önemli katkıları olan değerli hocalarım Doç. Dr. Mustafa SAFA Beye ve Doç. Dr. Habib ŞENER Beye her zaman teşekkürü bir borç bilirim. Bu zorlu süreçte bir an olsun desteğini esirgemeyen eşime ve kıymetli aileme şükranlarımı sunuyorum.

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
Böl.	Bölüm
Fak.	Fakölte
Mad.	Madde
s.	Sayfa
ss.	Sayfa sayısı
vd.	Ve diğlerleri
vb.	Ve benzeri
Çev.	Çeviren
s.	Sayfa
Bkz.	Bakını

GİRİŞ

Karl Popper hem bulunduğu dönemde hem de günümüzde fikirleri dolayısıyla, farklı bakış açısıyla araştırmalara konu olmuş bir düşünürdür. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Popper genç bir bireydi. Tüm insanlığı etkileyen bu dönem, Popper'ın fikirlerinde de birtakım değişiklikler oluşturmuştu. Bu savaş yıllarında edindiği tecrübeler onun siyasi ve sosyal olaylar üzerine düşünmesine ve bu konuda kendi toplumunda mevcut olan siyasi sistemi tenkit etmesine yol açmıştır. Aynı zamanda onun mevcut siyasi sisteme dönük eleştirileri sosyalist sistemlere bakış açısını da sorgulamasına neden olmuştur. Komünistlerin etkisiyle bazı gençlerin ölmesi Popper'ı bir anti- Marksist yapmıştır.¹

Popper, yaşadığı dönemde bazı kişilerden fikri bağlamda etkilenmiştir. Bunlardan biri marangozluk yaptığı dönemdeki marangoz ustasıydı. Ustası Popper'ın ne kadar az şey bildiğinin farkına varmasına vesile olmuştur. O, ustası dışında bir de Einstein'dan önemli ölçüde etkilenmiştir. Popper gençlik yıllarında Einstein'ın vermiş olduğu bir derse katılır. İlerleyen yıllarda o dersin kendisini derinden etkilediğinden bahseder. O dönemde Newton mekaniği ve Maxwell elektrodinamiğinin ikisinin de sorgulanmaz hakikatler olarak kabul gördüğünü söyler. Ernst Mach, Newton'un mutlak zaman ve mutlak mekân kuramını yine Newton yasalarından hareketle tenkit ediyordu. Marx, Freud ve Adler de o zamanın dogmatik durumundan farklı bir durum takınıyorlardı. Einstein ise daha farklı bir yol arayarak çıkarımlarının teorisini savunulmaz hale getirmesi için çalışıyordu. Einstein'ın böyle bir yöntem izlemesi Popper'ı etkilemiştir.² Kuşkusuz, Karl Popper'ın Einstein'dan etkilendiği gibi; Karl Popper'dan etkilenenler de mevcuttur. Lakatos, Jacques Monod, John Eccles, Sir Ernst Gombrich gibi isimler Popper'dan etkilendiklerini ifade etmiş olan ünlü felsefecilerdir. Öte yandan, ondan etkilenenlerin aksine Feyerabend gibi önemli bir filozof da Popper'ı eleştirmiş ve onu felsefeci olarak görmediğini ifade etmiştir.³

Popper'ın, siyaset felsefecisi yönü ve bilim felsefecisi yönü olmak üzere iki önemli bilimsel boyutu vardır. Siyaset felsefecisi yönü, Popper'ın felsefesinin ussal

¹ Karl R. Popper, **Bitmeyen Arayış**, Çev. Mustafa Acar, İstanbul, Serbest Yayınları, 2019, s.49-51.

² Popper, **Bitmeyen Arayış**, s.55.

³ Cemal Güzel, **Sağduyu Filozofu Popper**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s.7-8.

tutumunu yani eleştirel akılcılığını oluşturmaktadır. Eleştirel akılcılığa önem veren Popper insanların hata yapabileceklerini ancak önemli olanın bu hatalardan ders çıkarmak olduğunu belirtmiştir. Popper, eleştirel akılcılığı bilhassa mantıkçı pozitivistleri eleştirmek için kullanmıştır. Mantıkçı pozitivistler anlam ve bilimselliğe bir ölçüt getirerek yıllarca insanların zihinlerinin önünde set olarak duran metafiziği bilim ve felsefeden ayırtırmak gayretine girişmişlerdir. Mantıkçı pozitivistlerin en önemli yöntemsel savlarından biri doğrulamacılıktır. Doğrulamacılık olgusal dünyadan elde edilen bilgilerin tümevarım yöntemiyle genelleştirilmesi ve genelleştirilen hipotezlerin doğrulama yöntemi kullanılarak zihnimizde yer edinmesini ön görmekteydiler. Doğrulamacı anlayışın temelinde bilimsel bilginin sağlam ve mutlak bilgi olması yatmaktadır. Bir hipotezin doğruluğu o hipotezin olgu, deney ve gözlemler ile doğrulanması ile doğru orantılıdır. Mantıkçı pozitivistlere göre felsefe de doğrulanabilir olmalıdır. Doğrulanamayan her ifadeyi (metafizik de dahil) anlamsız olarak kabul etmişlerdir. Popper ise yanlışlanabilirlik ölçütü ile anlamlı ve anlamsız diye bir ayrıma gitmeden bilimsel ve bilimsel olmayan ayrımının daha uygun olacağını düşünmüştür. Bundan dolayıdır ki Popper için metafizik demek anlamsızlık demek değildir.⁴

Açık toplumunun temelinde ise Popper'ın yaşamayı, her şeyden önce bir sorun çözme süreci olarak görmesi yatmaktadır. Sorun çözme işlemlerinin başarılı bir şekilde devam etmesi için sınamaların cesurca yapılması gerekmektedir. Problemlerin önce eleştiriye tabii tutulması gerekmektedir. Sonrasında ise hataların en aza indirilmesi için elenme sürecine gereksinim duyulmaktadır. Popper bilimi sahte bilimden ayırt etmek için yanlışlanabilirlik teorisini kullanmıştır. Ayrıca yine kendine özgü bir bakış açısıyla açıkladığı tarihsicilik kavramını, açık toplum kavramını anlamada yardımcı bir kavram olarak kullanmıştır.⁵

Popper açık toplum ile kapalı toplumun birbirinden keskin çizgilerle ayrılmadığını belirtir. Açık toplum içerisinde kapalı toplum belirtilerine rastlamanın mümkün olduğunu ifade eder. Toplumlarda ki kurumların insan inşası olduğu fikri insanların zihninde belirmeye başladığında, fert ve cemiyet çıkarlarının gözetilmeye

⁴ Enis Sınıksaran ve Aylin Aktükün, “Karl Popper'ın Yanlışlama Kuralı, Hipotez Testleri ve İktisat”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Sayı:2 (2004), s.48.

⁵ Bryan Magee, **Karl Popper'ın Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı**, Çeviren: Mete Tunçay, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1990, s.67.

başlamasıyla kapalı toplumda çöküş süreci başlamış demektir. Kapalı toplum ile açık toplumu birbirinden ayıran en önemli fark elbette eleştirel akılcılıktır. Eleştirel düşüncenin hâkim olduğu toplumlarda farklı görüşler ortaya çıkar. Saygı ve hoşgörü kaybedilmeden tartışma ortamı oluşur. Kapalı toplumda ise bunun zıddı olarak ne özgün fikirler ne de felsefe gelişir. Kapalı toplumdan açık topluma geçişin Yunanlılar ile başladığını belirten Popper, bugün Açık Toplumun emekleme döneminde olduğunu belirtir. Popper demokrasiyi reformları yapmaya imkân veren yapısı dolayısıyla övmüştür. Demokrasiyi benimseyen toplumlarda görülen arızaların demokrasiye mal edilmemesi gerektiği kanaatindedir. Hangi politika olursa olsun sınanması gerekmektedir. Çabalarımız neticesinde istediğimiz sonuçlara ne kadar ulaştığımızı gösteren örnekler yerine ortaya çıkan olumsuzlukları tespit edip onarma mücadelesi vermenin daha tutarlı bir davranış olacağını düşünmüştür. Açık toplumda gerektiği zamanlarda erkin politikalarının da eleştirel bir süzgeçten geçirilerek daha iyi aranmalıdır. Popper devleti gerekli görmektedir. Üç tip devlet yapısından bahsetmektedir. Bunlar: Korumacı Devlet, Denetlenen Devlet ve Ekonomiye Müdahale Eden Devlet'tir.⁶

1. Araştırmanın Konusu

“Açık toplum modern Batı toplumlarında ortaya çıkmış bir kavramdır. bireyselliğin artması, mit ve hurafelerin önemini kaybetmesi karşısında aklın ön plana çıkmasıyla gerçekleşen modernlik sürecinde bir toplumsal yapı teorisi olarak ortaya çıkmıştır. Açık toplum kavramı özgürlüğün sınırlarının oldukça fazla olması gerektiğini öne süren bir anlayıştan beslenir.”⁷ Kartaoğlu Açık toplumu şöyle tanımlamaktadır. “Açık toplum bireysel özgürlüklerin devlet tarafından güvence altına alındığı, devletin asli vazifeleri dışında tali yükümlülüklerini ve denetim hakkını bireylere devrettiği, tüm vatandaşların aynı hak ve yükümlülüklerle sahip olduğu bir toplum biçimidir.”⁸ “Açık toplum yapısal olmaktan ziyade daha çok anlayış olarak düşünülebilir. Bu açıdan açık toplum bireylerin özgürlük ve şeffaflık mücadelesi

⁶ Rahmi Şeyhoğlu, “Açık Toplum ve Karl Raimund Popper”, **Türk Akademisi Siyasi Sosyal Araştırmalar Vakfı**, Sayı:8 (2014), s.8.

⁷ Hasan Kartaloğlu, “1990’lardan 2000’lere Türkiye’nin Toplumsal Dönüşümüne Yeniden Bakmak: Açık Toplum İnşası”, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2019, s.11.

⁸ Kartaloğlu, 1990’lardan 2000’lere Türkiye’nin Toplumsal Dönüşümüne Yeniden Bakmak: Açık Toplum İnşası, s.11.

göstermesiyle gerçekleşir. Devlet de liberal bir anlayışı benimsemiş olmalı ve bireylerin özgürlük mücadelesine destek olmalıdır.”⁹ Karl Popper’ın yanlışlanabilirlik ölçütünden ve eleştirel akılcalığa verdiği değerden hareketle Açık Toplum ile Kapalı toplumun mukayesesi ve bu mukayesenin din sosyolojisi açısından değerlendirilmesi araştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

2. Araştırmanın Probleminin Ortaya Konması, Amacı ve Önemi

“Açık toplum ve kapalı toplum terimleri, Karl Popper’ın *Açık Toplum ve Düşmanları* (Open Society and its Enemies, 1945) adlı eserinde ortaya atılmış ve *Tarihselciliğin Sefaleti*’nde (Poverty of Historicism’de, 1957) daha etraflı biçimde geliştirilmiştir. Popper’ın iddiasına göre, bilim ve insan tarihi esas olarak belirsiz ve akışkandır. Bu iddia toplum kuramına uyarlandığında, Popper’ın tarihselciliğe karşı güçlü ve yıkıcı bir saldırıya giriştiği ortaya çıkmaktadır. Platon, Hegel ve Marx gibi, tarihin yasalarla ilerlediğini ve insanın bilinebilir bir kaderi olduğunu ileri süren düşünürlerin kuramları, Popper tarafından bilimsel açıdan savunulamaz, siyasal açıdan ise tehlikeli görüşler olarak eleştirilmiştir. Popper, bu tür kuramların hepsinin, normal değişim süreçlerine kapalı olmalarından dolayı, kendisinin kapalı toplumlar adını verdiği otoriteryan ve insanlık dışı rejimlere yol açacağını öne sürmüştür. Oysa açık toplumlar, kapalı toplumların tam tersine, etkinlik, yaratıcılık ve bireylerin çoğunun yenilenmesi üzerine kuruludur ve önceden kestirilemez biçimde kademeli toplum mühendisliği aracılığıyla yol alırlar. Açık toplumlar, toplumsal politikaların maksat dışı sonuçlarının açık biçimde eleştirildiği ve bu eleştiri doğrultusunda değişimlerin sergilendiği toplumlardır. Açık toplumlar, haklı eleştirilere yanıt veremeyen yöneticileri görevlerinden alabilmeyi sağlama gerekliliği anlamında hem liberal hem de demokratik olmak zorundadırlar. Elbette burada vurgulanan çelişki, o zamanlar Sovyetler Birliği’nin (kapalı toplum) temsil ettiği totaliter rejimler ile Batılı demokrasiler (açık toplumlar) arasındaki karşıtlığa gönderme yapmaktadır. Popper’ın argümanları, haklı olarak. Marksizmin temellerini (hem bilimsellik statüsü taşıdığı

⁹ Kartaloğlu, 1990’lardan 2000’lere Türkiye’nin Toplumsal Dönüşümüne Yeniden Bakmak: Açık Toplum İnşası, s.11.

hem de gelecek tarihin istikametini açıkladığı iddiasını) kesin ve mantıksal açıdan çürüten savlar şeklinde değerlendirilmiştir.”¹⁰

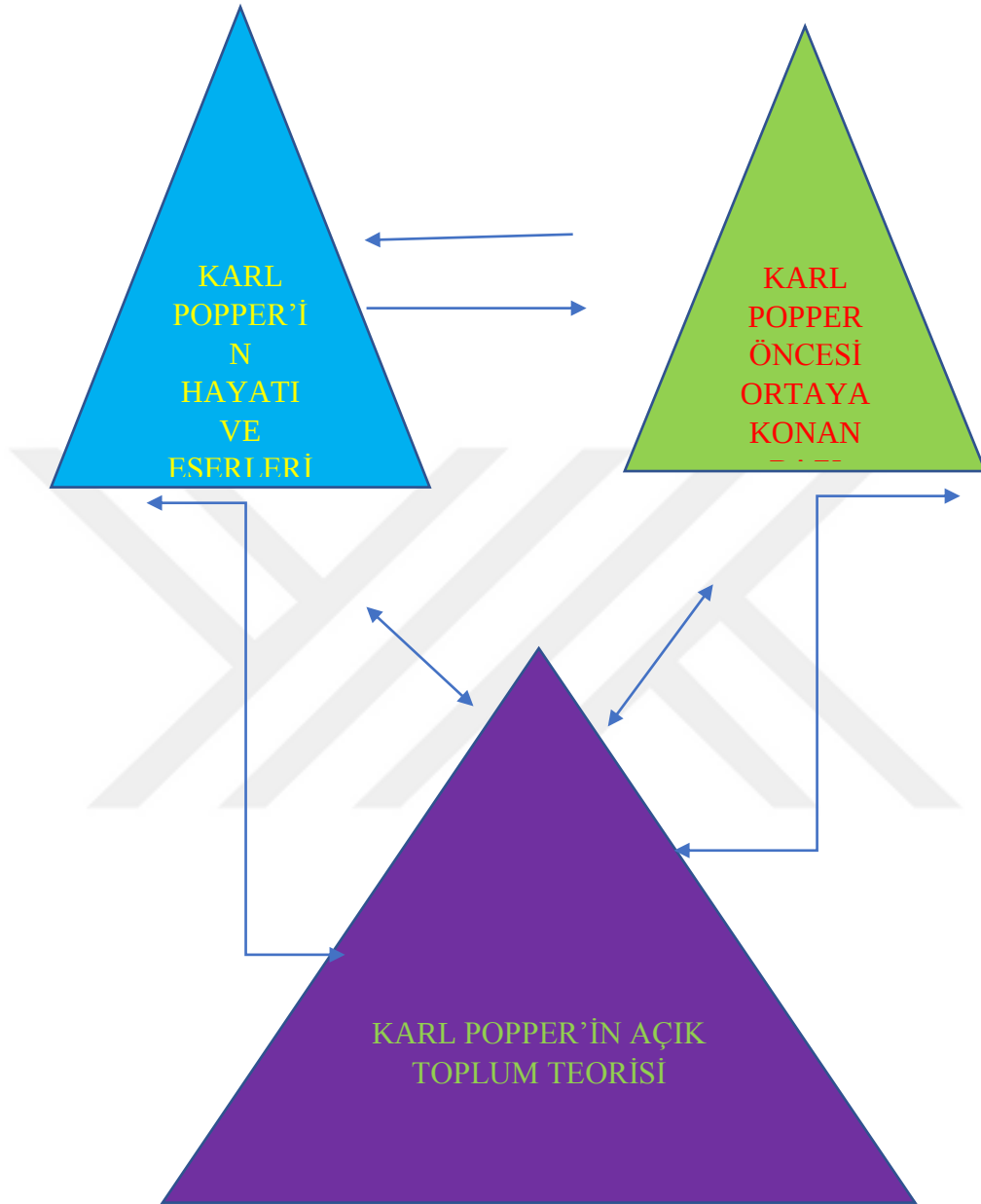
Araştırmada Karl Popper’ın yanlışlanabilirlik ölçütünden ve eleştirel akılcılığa verdiği değerden hareketle Açık Toplum teorisinin din sosyolojisi açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın önemi ise daha önce Karl Popper’ın Açık-toplum teorisinin din sosyolojisi açısından ele alınmamış olması hasebiyle konuyu din sosyolojisi açısından değerlendiren ilk çalışma olmasıdır.

3. Araştırmanın Metodu

Bilimsel bir araştırma yapabilmek için öncelikle “Nasıl Araştıracam” sorusuna verilecek cevaptan yola çıkılarak araştırmanın metodu belirlenmelidir. Bilimsel araştırmalarda genel olarak “Genel Metotlar” ve “Özel Metotlar” olmak üzere iki çeşit metot söz konusudur. Araştırmada kullandığımız metot, seçilen konunun özelliği dolayısıyla bir özel metot türü olan Dokümantasyon (Belge Tarama) metodudur. Karl Popper’ın açık toplum görüşlerini bir anlam bütünlüğü içinde sunabilmek için öncelikle olarak kendi eserlerine müracaat edilmiştir. Kendisinin yazdığı eserlerden kaynak olarak istifade edildi. Bunun yanı sıra onun hakkında yapılan çalışmalardan faydalanıldı. Ayrıca bilim ve fikir insanlığı yönüyle hakkında yazılan tezlerden ve internet kaynaklarından da araştırmalar yapıldı. Araştırmada bu metodun uygulanmasının tek gayesi, bilimsel ve objektif veriler doğrultusunda tarafsız bir değerlendirmeler yapabilmek olarak belirlendi.

¹⁰ Gordon Marshall, “Açık ve Kapalı Toplamlar” Maddesi, Sosyoloji Sözlüğü, Çeviren: Osman Akınhay ve Derya Kömürçü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, s.719-720. Açık toplum ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Kartaloğlu, 1990’lardan 2000’lere Türkiye’nin Toplumsal Dönüşümüne Yeniden Bakmak: Açık Toplum İnşası, s.15-17.

4. Araştırmanın Modeli

1. KARL POPPER'IN HAYATI VE KARL POPPER ÖNCESİNDE ORTAYA KONAN İDEAL DEVLET VEYA TOPLUM TEORİLERİNDEN BAZILARI

1.1 Karl Popper'ın Hayatı

Karl Raimund Popper, 28 Temmuz 1902 yılında Viyana'da dünyaya gelmiştir.¹¹ Çocukluğunu biraz püritenlik ile niteleyen Popper, kendisinden bir yaş büyük olan, düzenliliği ve iyi bir görünüşe sahip olan kuzeni Eric Schiff'e gıpta ederek geçirmiştir. Popper'ın babası Dr. Simon Siegmund Carl Popper Viyana üniversitesinde hukuk hocası olduğundan iyi bir kütüphaneye sahipti. Popper'ın hayatında önemli yere sahip olan bir diğer isimde arkadaşı Arthur Arndt'tır. Alman asıllı Arndt Moskova'da doğmuş, gençliğini de Moskova'da geçirmiştir. Kendisinden yaklaşık yirmi yaş büyük olan Arndt sosyalistti. Arndt koyu bir Marksist olmamasına rağmen, Marx'ın en önemli sosyalist kuramcı olduğunu da düşünmekteydi. Bu arkadaşlığın etkisi ile Popper sosyalizm ile ilgili çeşitli okumalar gerçekleştirmiştir. Popper'ın sosyalizm üzerine okumuş olduğu ilk kitap da Edward Bellamy'nin Looking Backward adlı eseridir.¹² Karl Popper'ın annesi Jenny Popper (1864–1938) müzisyen bir aileden geliyordu ve kendisi de yetenekli bir piyanistti. Hem Simon hem de Jenny Popper, kökenleri itibarıyla Yahudi idiler. Ancak daha sonra Protestanlığa geçtiler. Oğulları Karl'ın yanı sıra, Dora (1893–1932) ve Anna Lydia (1898–1975) adında iki büyük kızı vardı.¹³ Birinci Dünya savaşı başladığında Popper daha 12 yaşındaydı. Ve bu savaş yılları Popper'ın fikirlerinde bazı değişikliklere sebep olmuş ayrıca siyasi olaylara ve savaşa karşı daha fazla tenkit ile yaklaşmasını beraberinde getirmiştir. Avusturya'nın Sırbistan'a, Almanya'nın da Belçika'ya saldırısını ilk başta sosyalist propagandanın da tesiri ile haklı bulan Popper kısa zaman içinde bu fikrinden dönmüş ve 'Bu savaşı kaybetmeliyiz' demiştir. Arkadaşlarından ve kuzenlerinden Avusturya ordusunda savaşın birçoğunun dönmemesi Popper'ı derinden etkilemiştir.¹⁴

¹¹ Ekin Erdem, "Karl Popper'ın Platon Eleştirisinin Epistemolojik ve Politik Kökenleri", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:19, Sayı:3 (2019), s.424.

¹² Karl Popper, **Bitmeyen Arayış**, s.18-21.

¹³ P. Schroeder-Heister, "Popper, Karl Raimund (1902-1994)", International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences, Elsevier, 2001, s.11727.

¹⁴ Popper, **Bitmeyen Arayış**, s.22-24.

Popper'ın eğitim hayatına bakıldığında ise Karl Popper, 1918 sonlarına doğru okulu bırakmaya karar vermiştir. 1922 yılına kadar Viyana Üniversitesine kayıtsız bir şekilde devam etmiştir. Okulda geçen zamanı israf olarak niteleyen Popper bu düşüncesini şöyle desteklemektedir. Okulda öğrencinin, ders ne kadar sıkıcı geçerse geçsin öğretmeni dinlemesi zorunluydu. Ayrıca okula devam etmekte zorunlu idi. Matematik öğretmeni Philip Freud'u ilginç ve farklı bulan Popper geçirdiği bir rahatsızlık sebebi ile yaklaşık iki ay okuldan uzak kalmıştır. Geri döndüğünde ise matematik dersi dahil arkadaşlarının bir ilerleme kaydetmediğini görmesi okulu bırakması konusunda kararını daha da etkilemiştir.¹⁵ Daha sonra 1922'de öğrenimine devam ederken aynı zamanda da mobilya ustasının yanında çıraklık yaparak sertifika almıştır. 1924'de öğretmenlik için formasyon eğitimini tamamlamış ve öğretmenlik vazifesine başlamıştır.¹⁶ Ancak öğretmenliğe kadar geline süreçte onun felsefeye olan ilgisini körükleyen birden çok faktör vardır. Popper'ın yetiştiği aile ortamı ve marangozluk eğitimi alırken ustası A.Pösch ile olan konuşmaları felsefeye yönelmesini etkileyen faktörlerden sadece iki tanesidir.¹⁷ Bu yönlendirmelerden birini burada zikretmek yerinde olacaktır. Ustasıyla bir gün baş başa kaldıklarında, ustası Popper'a tarihle ilgili bir soru yöneltmiş, Popper cevabını bulamayınca cevabını ustası vermiştir. Ardından birkaç tane daha soru sorup kendisi cevaplarını verince bu durumdan övünmüş ve kendisinin her şeyi bildiğini söylemiştir. Bu durumdan bahseden Popper kendisinin Sokrates şakirdi olmasının ve bilgi kuramı hakkında öğrendiklerinin en büyük etkisinin ustası olduğunu belirtmiştir. Çünkü Popper'a göre ustası ona sadece ne kadar az şey bildiğini öğretmekle kalmamış aynı zamanda bilgisizliğinin sonsuzluğunu görmesine de olanak tanımıştır.¹⁸

Karl Popper 1928 yılında Karl Bühler'in yanında "Düşünme Psikolojisinde Yöntem Sorunları" üzerine doktorasını yapmıştır.¹⁹ Popper, 1937'den İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar ki sürede Yeni Zelanda- Christchurch'teki Cantenbury Kolejinde Felsefe okutmanlığı görevinde bulunmuştur.²⁰ İngiltere'deki arkadaşı Hayek'in desteği ile 1946'da London School of Economics and Political Sciences'te

¹⁵ Popper, **Bitmeyen Arayış**, s.47-48.

¹⁶ Şeyhoğlu, "Açık Toplum ve Karl Raimund Popper", s.1.

¹⁷ Karl R. Popper, **Tarihselciliğin Sefaleti**, çev. Sabri Orman, İstanbul, İnsan Yayınları, 1998, s.7.

¹⁸ Popper, **Bitmeyen Arayış**, s.13-14.

¹⁹ Karl R. Popper, **Bitmeyen Arayış**, s.114.

²⁰ Karl R. Popper, **Bitmeyen Arayış**, s.160.

okutman olmuştur.²¹ 1949-1969 yılları arasında ise yine bu okulda mantık ve bilim profesörlüğünü yapmıştır. 1969 yılında ise emekli olmuştur. 1946'dan sonraki dönem Popper'n yöntem arayışını bitirdiği ve eserlerinin ard arda yayınladığı dönemdir. Çeşitli üniversitelerde konuk profesör olarak dersler vermiş, birçok ödüle layık görülmüştür. 17 Eylül 1994 yılına gelindiğinde Popper Londra'da Croydon'da hayata gözlerini yummuştur.²²

1.2. Karl Popper Öncesinde Ortaya Konan İdeal Toplum Teorilerinden Bazıları

Karl Popper'ın Açık Toplum ve Düşmanları adlı eserinden hareketle açık toplum teorisinin inceleneceği bu çalışmada öncelikle Popper'ın açık toplum teorisinin modern zamanların tabiriyle şeffaf toplum hayali ile kaleme alınmış bir tür siyaset sosyolojisi eseri olduğunu belirtmekte fayda vardır. Şeffaf toplumun mümkün olup olmadığı sorusuna Popper'ın cevabı olumludur. Bu noktada hareketle denebilir ki, Karl Popper'ın Açık Toplum teorisi modern zamanlara ait bir tür şeffaf toplum teorisidir. Bu toplumu inşa etmek için Karl Popper öncelikle devlet yapısını hem kurumsal olarak hem de yönetici profili açısından yeniden yapılandırmayı teklif eder. Tam da bu noktada Popper, kendisine ait yeni bir siyaset sosyolojisi teorisi ortaya koyar. Bunu ortaya koyarken de Platon'un devlet anlayışına eleştiride bulunarak konuya giriş yapar. İşte bu noktadan hareketle öncelikle “*Devlet nedir ve Platon'un devlet anlayışı nedir?*” soruları ile konuya giriş yapmak yerinde olacaktır.

Devlet kelimesi Arapçadan Türkçeye geçmiş bir kelimedir. Arapça “d-v-l” kök fiilinin mastarıdır. Çoğulu düvelldir.²³ Türkçedeki Devlet kelimesi müdavele ve tedavül kelimeleriyle ortak kökten olan devl kelimesinden türemiştir. Sözlük anlamı olarak da elden ele geçen kuvvet, iktidar, mevki ve itibar anlamlarına gelmektedir. Eski Arapçada ise savaşılan iki ordudan birinden diğerine geçen galibiyet ve zafere de devlet denilmektedir. Yine aynı zamanda servet, makam, nüfuz ve itibar sahibi kimselerin bu hallerini belirtmek içinde devlet kelimesi kullanılmıştır.²⁴ Devlet kelimesinin kökeni Latince status kelimesidir. Status Latince de hal, durum, vaziyet anlamlarına gelmektedir. Stato terimi devleti ifade etmek için ilk kez XVI'ncı

²¹ Karl R. Popper, **Bitmeyen Arayış**, s.175.

²² Adem Palabıyık& Umut Dağ, “Karl Popper Söyleminde ‘Diyalektik Nedir’ Sorunsalı Üzerine Bir Deneme”, **Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Sayı:4 (2013), s.182.

²³ Ahmet Davutoğlu, “Devlet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (IX:234)

²⁴ Ali Başgil, "Devlet Nedir? Realist Bir Tarif Denemesi", **Journal of Istanbul University Law Faculty**, Sayı:4 (1946), s.981.

yüzyılda İtalya’da kullanıldı. Stato terimini modern manada devlet karşılığında Machiavelli Hükümdar adlı eserinde ilk kez kullanmıştır.²⁵ Machiavelli dışında birçok düşünür tarafından devletin tanımlaması da yapılmıştır. Bunun sebebi ise devletin çok boyutlu bir yapıya sahip olmasıdır. Devlet ne sadece hukuki ne politik ne de ekonomik bir olgudur. Karmaşık ve çok yönlü sosyal bir olgu özelliği taşıyan devletin ortaya çıkması ise toplumun evriminden sonra gerçekleşmiştir. İnsanlar ortak yararları ve ilişkileri nedeniyle bir arada yaşayarak toplumu oluştururlar. Oluşan bu toplumda sebep her ne olursa olsun bireylerin tümünün itaatini sağlayan bir otorite varlığını topluluğa kabul ettirirse o andan itibaren Devletin ortaya çıkış süreci başlar. Sosyal yapı bazı özellikleri taşıyan bir otoritenin ortaya çıkmasıyla siyasal yapı haline dönüşür.²⁶

Bu dönüşümün doğru veya insanların yararına olması gerektiğine inanan birçok düşünür (Platon, Farabi ve Popper gibi), bulundukları toplumların problemlerinden yola çıkarak en azından kendi zihin dünyalarında da olsa ideal bir toplum veya devlet inşa etme gayreti içinde olmuşlardır. Bu daha ziyade zihinsel bir çabadır. Bu çabayı gerçekleştirirken de geçmişte ortaya konmuş ideal toplum fikirlerden etkilenmişlerdir. Bu fikirlerden bazılarını kendi oluşturacakları toplum inşasında kullanırlarken bazılarını da eleştirmişlerdir. İşte tam da bu noktada takdir ettiği noktalar da olmakla beraber Karl Popper’ın bilhassa Platon’un İdeal Devlet adlı eserini Açık Toplum teorisini orya koyarken eleştirdiğini belirterek öncelikle Platon’un ideal toplum ve devlet anlayışından bahsetmek yerinde olacaktır.

1.2.1 Platon’un İdeal Toplum ve Devlet Anlayışı

Platon başlangıçta bir toplumun neden ortaya çıktığı sorusu üzerinde durur. Platon’a göre toplumun ortaya çıkmasındaki başat sebep insanın kendi kendine yetmemesi başkalarının yardımına ihtiyaç duymasıdır.²⁷ Bu yardımlaşma dolayısıyla Platon devleti insan organizmasına benzetir. Organizmadaki ögeler bedenine sağlığına hizmet etmektedir. Devletin ögeleri de insan bedeninin ögeleri gibi daima devletin

²⁵ Erdoğan Mert, “İdeal Devlet Modeli Önerisi”, *Alınleri Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:4, (2018), s.152.

²⁶ Yahya Kâzım Zabunoğlu, *Kamu Hukukuna Giriş*, Ankara, Sevinç, 1973, s. 35.

²⁷ Platon, *Devlet*, s.54-55.

çıkarına göre hizmet ederler.²⁸ Popper da Platon ile benzer şekilde kapalı toplumu bir organizmaya benzetir. Ancak Popper bu benzetmeyi kapalı toplumun eleştirisinde kullanır. Çünkü Popper'ın ideal toplumunda önemli olan sürekli olarak devletin çıkarı olmamalıdır. Önemli olan bireylerin çıkarı ve mutluluğu olmalıdır. Platon ideal siteyi sık sık benzetmelere başvurarak anlatmaktadır. Kanunların öncelikle kanunları koyanlar tarafından benimsenmesi gerektiğini belirten Platon bunu bir benzetme ile tasvir etmiştir. Boyacıların yünü erguvana boyamak için kullandıkları kökboyaların, ipliğe iyice işlenmesi gerektiği gibi kanunlarında kanun koyucular tarafından iyice içselleştirilmesi gerekmektedir.²⁹ Filozofun kendisine uygun olmayan bir sitedeki durumunu ise yabancı bir toprağa düşen tohuma benzetir.³⁰ Koruyucuların durumunu ise birçok yerde köpeklerle kıyaslar.³¹ Devletin yetkin olabilmesi için bilgelik, yiğitlik, ölçülülük ve doğruluk gibi bazı erdemlere sahip olması gerekmektedir. Platon, bir devletin akıllı olmasını ise kendisini yöneten küçük bir topluluğun bilgisine bağlı olduğunu ifade eder. Bilgelikte budur. Platon'a göre bilgelik alelade bir şey değil bütün toplumu düşünen ve devletin başka devletlerle ilişkilerini düzenleyen bilgidir.³² Platon'un ideal devletinde yiğitler, devlet uğruna savaşan kişilerdir. Korkulacak şeyler üstüne kanunlara uygun olarak beslenen inancın her daim korunması da yiğitlik göstergesidir. Bu koruma da toplumdaki savaşçı sınıfın görevidir. Savaşçıların canları pahasına bu koruma inancına sahip olması devleti de yiğit yapar. Yani devlet yiğitliğini, devletin bir parçası ile gösterir. Platon, tabiatları ve almış oldukları eğitimlerle korkulacak ve korkulmayacak meseleler üstüne ve kanunlara uygun olarak beslenen inanca da yiğitlik demektedir.³³

Platon, tasarladığı devlet modelinin uygulanması ile en iyi devletin ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Bir devlet başkanı bu tasarlanan kanun ve kurumları uygularsa yurttaşların da bunlara uymasının mümkün olacağını belirtir. Platon ideal devletin gerçekleşmesinin her ne kadar zor olduğunu kabul etse de imkânsız olmadığını da vurgulamıştır.³⁴ Platon'un sitesinin ilkeleri insanın tabiatında vardır. Platoncu ideal site düzeninin dayandığı ana unsurlar aşkın ve kozmik bir nitelikten ibaret

²⁸ Betül Vural, **Platon ve Farabi'nin Siyaset Felsefesinde İdeal Yönetim** (Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010) s.15.

²⁹ Platon, **Devlet**, Çev.Sabahattin Eyüboğlu, M.Ali Cımcıoğlu, İstanbul, Türkiye İş Bankası, 2021, s.128.

³⁰ Platon, **Devlet**, s.203.

³¹ Platon, **Devlet**, s. 62.

³² Platon, **Devlet**, s.127.

³³ Platon, **Devlet**, s.127-128.

³⁴ Platon, **Devlet**, s.216.

değillerdir. Onlar bireyin ruhunda da içkindirler ve mütenasip bir eğitim ile de ortaya çıkarılabilirler. Böylece bireyin toplumsal davranışları için en doğru ve en adil unsurlar ortaya çıkmış olur.³⁵

Platon ideal sitenin üç sınıftan oluşacağını söyler. Birinci sınıf yiyecek, içecek ve barınma gibi ihtiyaçları karşılayacak olan kişiler. Bunlardan kastı çiftçi, dokumacı, tüccar gibi zanaat sınıfı toplumdaki ilk mesleki yapılanmaları oluşturacaktır. Sitede nüfus artınca mevcut topraklar yetmeyecek ve komşu topraklar ele geçirilmek istenecektir. Bundan dolayı her site kendi topraklarını savunmak için asker bulundurma mecburiyetinde kalacak ve asker sınıfı ortaya çıkacaktır.³⁶ Bu sınıfların dışında sitenin düzen ve idaresinden sorumlu olan sınıf, yönetici sınıfı olmalıdır. Hem toplumdaki insanın ruhunda hem de toplumda hedeflenen düzeni ortaya koyacak kişi filozoflardır. Filozoflar derin bakış açıları dolayısıyla halkı yönetme hakkını elde ederler.³⁷ İdeal site bu üç sınıfın doğru bir şekilde oluşmasıyla ortaya çıkacaktır.

Platon'a göre demokrasiden tiranlığa geçiş çok kolaydır. Demokratik devletteki zenginliklerle yoksullar arasındaki sınıf karşıtlığını sömürmesini bilen ve bundan dolayı da kendisine özel bir ordu kuran bir halk önderi tarafından yapılabilir. Halk önce bu kişiyi bir özgürlük kahramanı olarak görür. Çok fazla zaman geçmeden de köle olur.³⁸

Platon'a göre bir devletin vatandaşlarının nitelik ve durumları devlete geçerek devletin özelliklerini oluşturmaktadır. Örneğin Trakyalılar ve İskitler sert mizaca sahip olduklarından devletleri otoriterdir.³⁹ Platon iyi kurulan bir devletin bilge, cesur, ölçülü ve doğruluk özelliklerine sahip olması gerektiğini ve bu değerlerin, toplumda aranması gereken değerler olduğunu söylemiştir.⁴⁰

Platon temel ilkelerden hareketle var olan devlet şekillerini ve toplum yapılarını (timokrasi, oligarşi, demokrasi, zorbalık) analizini yapıp, bu sistemleri eleştirmiştir. Bu eleştirilerden hareketle de kendi savunduğu devlet tipini (monarşi ve aristokrasi)

³⁵ Betül Vural, *Platon ve Farabi'nin Siyaset Felsefesinde İdeal Yönetim*, s.14-15.

³⁶ Platon, **Devlet**, s.55-61.

³⁷ Platon, **Devlet**, s.182.

³⁸ Karl R. Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, Çev. Mete Tunçay ve Harun Rızatepe, Ankara, Liberte, 2018, s.70.

³⁹ Platon, **Devlet**, s.135.

⁴⁰ Platon, **Devlet**, s.125.

temellendirmeye çalışmıştır.⁴¹ Platon’dan sonra İdeal toplum ve devlet anlayışından bahseden ikinci filozof Fârâbî’dir.

1.2.2 Farabi’nin İdeal Toplum ve Devlet Anlayışı

Fârâbî’nin İdeal Devlet’inde dikkat çeken önemli noktalardan biri Fârâbî’nin metafizik sistemi ile devlet sistemi arasında ilişki kurmasıdır. İlk sebep ile devletin yöneticileri arasında, insan ile devlet arasında ilişkiler kurmuştur. Tanrı bütün var olanların nedenidir. İlk yönetici de siyasal oluşumun asıl nedenidir. Farabi’ye göre ideal yönetim Tanrısal yönetimin en somut halidir. İdeal devlet yönetimi insanın özüne uygun en uygun yönetimdir. Ayrıca organik bir evren tasavvurundan hareket ile devlet kuramını açıklamaya çalışmıştır.⁴²

Fârâbî’ye göre ahlakın ve mutluluğun var olması için devlet zorunlu bir organizmadır. Erdemli şehir (el-medinetü’l-fazıla) de halk en yüksek mutluluğa ve son yetkinliğe erişmek için yardımlaşmaktadır. Erdemli şehirde bireyler gerçek mutluluğu amaç edinmişlerdir. Şehirdeki insanlar yetenekleri ölçüsünde mutluluktan faydalanırlar. Ve bu mutluluktan yararlandıkları ölçüde de topluma katkı sunarlar.⁴³

İşte tam da bu noktada yani erdemli şehir halkının en yüksek mutluluğa ve en son yetkinliğe erişmek için yardımlaşması Kuran-ı Kerim’in Bakara suresindeki 148. ayeti ve Ali İmran 114 ayeti hatırlatır niteliktedir. Bakara 148 ‘de “Herkesin yüzünü ona doğru çevirdiği bir yönü vardır. Öyleyse hayırlarda yarışın.” buyrulurken, Ali İmran 114’te de “Bunlar Allah’a ve ahiret gününe inanırlar, iyiliği emrederler, kötülükten men ederler ve hayırlarda yarışırırlar. İşte bunlar iyi kimselerdendir.” müminlerin tanımı hayırlarda yarışmak üzerinden yapılmaktadır. Dolayısıyla Allah-ü Teala iyi toplum olmanın kriterlerinden biri olarak hayırda yarışmayı ön plana çıkardığı için, Farabi de ideal toplumun ön şartlarından biri olarak iyilik konusunda yardımlaşmayı ön plana çıkarmıştır.

İnsanlar fitratları gereği birçok şeye muhtaç olarak dünyaya gelmişlerdir. Bu ihtiyaçlarını gidermek için insanın gayreti tam anlamıyla yeterli değildir. Her bir ihtiyacı için başka insanların yardımına gereksinim duymaktadır. Bundan dolayı

⁴¹ Erdal Yıldız -Engin Yurt, “Platon’un Devlet-Toplum-İnsan Anlayışı”, **Tabula Rasa Dergisi**, Sayı:29 (2018), s.128.

⁴² Ceyda Altıntop, “Ebû Nasr El-Farabî’nin İdeal Devlet Anlayışı”, **Akademia Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:2 (2016), s.59-60.

⁴³ Vural, *Platon ve Farabi’nin Siyaset Felsefesinde İdeal Yönetim*, s. 55-56.

insan mükemmelliğe tek başına ulaşamaz. Ancak diğer fertlerle beraber mükemmelliğe erişebilir. İşte bu nedenden dolayıdır ki insanlar bir araya gelir ve toplumlar inşa ederler. Fârâbî büyüklüklerine göre toplulukları bazı tasniflere tabi tutmuştur. Fârâbî, toplulukları önce tam gelişmiş ve az gelişmiş şeklinde ikiye ayırmıştır. Tam gelişmiş toplulukları da kendi içerisinde küçük (şehir), orta (devlet) ve büyük (birleşik devletler) şeklinde ayırmıştır. Büyük toplumda dünyanın bütün milletlerinin bir araya geldiği toplumlardır. Orta toplumda tek bir milletin bir araya gelip oluşturduğu toplumdur. Küçük toplum ise herhangi bir milletin oturduğu topraklar üzerinde bir tek şehir halkının oluşturduğu topluluktur. Az gelişen toplulukları ise aile, sokak, mahalle ve köy şeklinde olmak üzere dörde ayırmıştır. Mahalle ve köy şehir için vardır. Sokak mahallenin, ev sokağın bir parçasıdır. Şehir ise bir milletin yaşadığı toprakların parçasıdır. Millet ise dünyanın bir parçasıdır. Toplumsal yapılar önce basit birliktelikler ile başlayıp daha sonra küçük ve büyük şehirlere doğru bir süreç izlerler. Fârâbî'ye göre yetkinliğe ilk olarak şehirde ulaşılabilir. Şehrin halkı iyi veya kötü bir olayda yardımlaşır. İnsanlar kendi iradeleriyle mutluluğa ulaşmak için iyilik üzerine yardımlaşmalarında hem erdemli toplum hem de erdemli şehir ortaya çıkmış olur. Aynı şekilde bütün milletler mutluluğa ulaşmak için birbirlerine yardım ettiklerinde erdemli evrensel toplum oluşur. Fârâbî; erdemli şehri, bütün organların varlığın hayatını sürdürmek için birbirleriyle yardımlaştığı, tam ve sağlıklı bir bedene benzetmiştir.⁴⁴

Fârâbî'nin erdemli şehrinin bazı esas özellikleri vardır. En yüksek ilkelere sahip erdemli siyaset, iyi ve özgür bir hiyerarşiye sahip siyasal düzen, gerçek mutluluk için yardımlaşma, kanun egemenliği, süreklilik ve kararlılık, ilk başkanın amacını gütmeye gibi. Erdemli insan sayesinde erdemli toplum ortaya çıkacak. Erdemli toplum erdemli siyasal düzenin kurulmasını sağlayacaktır. Erdemli siyasal düzen sayesinde de erdemli şehir inşa edilecektir. Farabi bir de erdemli taşralılar kavramını kullanmıştır. Ona göre çeşitli sebeplerle şehirleri dağılan, bağımsızlığını kaybetmiş, erdemli olmayan şehirlerde kendi tercihleri veya zoraki yaşamaya mecbur kılınmış insanları erdemli taşralılar olarak nitelemiştir. Fârâbî erdemli şehrin yönetimini filozof, ilk başkan, melik ve imam gibi farklı isimler verse de mana olarak bir anlamda kullanmıştır. Fârâbî'ye göre erdemli toplumu eğitmek, öğretmek ve

⁴⁴ Farabî, **İdeal Devlet**, Çev. Ahmet Arslan, İstanbul, Türkiye İş Bankası, 2018, s. 97-98.

yönetmek için peygamber veya filozofa ihtiyaç vardır. Yöneticinin ismi ne olursa olsun gücü ve pratik bilgeliği sayesinde kanunlar koyup, değiştirmeli ve şehrin halkını mutluluğa yönlendirmelidir. Felsefe yapan, hukuku oluşturan ve dinsel kuralları düzenleyen hep aynı kişidir.⁴⁵

⁴⁵ Vural, Platon ve Farabi'nin Siyaset Felsefesinde İdeal Yönetim, s. 56-58.

2. KARL POPPER'IN AÇIK TOPLUM VE KAPALI TOPLUMTEORİSİ

2.1. Karl Popper'ın Açık Toplum Teorisi

Birçok düşünür bulundukları toplumların problemlerinden yola çıkarak ideal bir toplum oluşturma gayretine girmişlerdir. Bunu yaparken de geçmişteki fikirlerden etkilenmişlerdir. Bu fikirlerden bazılarını kendi ortaya koydukları ideal toplum fikrinin inşasında kullanırlarken bazılarını da eleştirmişlerdir. Karl Popper da kendi ideal toplum teorisini oluştururken daha önce Henri Bergson'un eserinde kullandığını söylediği açık toplum kavramını Henri Bergson'dan alarak ona farklı bir anlam yükleyip yeniden kullanmıştır. Karl Popper bir yandan katı ahlaki kurallar aracılığıyla toplumsal uyumun üretimi ve sürdürülmesi yoluyla varlığını devam ettiren kapalı ahlak ve statik dini yapılardan bahsederken öte yandan daha az korku ile daha açık ve dinamik bir ahlak karakteristiği arasında bir karşıtlık ilişkisi olduğunu belirtmiştir. Bergson ve Popper'ın ayrımları arasındaki bazı benzerliklere rağmen, Popper terimlerin orijinal anlamlarını oldukça büyük ölçüde değiştirmiştir.⁴⁶

Popper açık toplum ve kapalı toplumun gelişim süreci hakkında şunları söylemiştir:

“Benim bildiğim kadarıyla, açık toplum ve kapalı toplum terimlerini ilkin

Ahlak ile Dinin İki Kaynağı adlı eserinde Henri Bergson kullanmıştır. Bergson'un bu terimleri kullanışıyla benim kullanışım arasında (hemen bütün felsefe problemlerine büsbütün farklı bir yaklaşımdan doğan) hayli büyük bir başkalık olmakla birlikte, burada belirtmek istediğim belirli bir benzerlik de vardır. Ancak, esas fark şudur: Benim terimlerim adeta bir rasyonalizm ayırımına dayanmaktadır; kapalı toplum sihirli tabulara bir inanış niteliğindedir. Açık toplum ise insanların tabulara karşı bir dereceye kadar eleştirci olmayı öğrendikleri ve kararlarını (tartıştıktan sonra) kendi zekalarına dayanarak aldıkları bir toplum tipidir. Oysa, Bergson'un kafasında bir çeşit dinsel ayırım vardır. Bu, onun açık toplumuna niçin mistik bir sezginin ürünü diye bakabildiğini açıklar; bense mistisizmin kapalı toplumun yitirilmiş bütünlüğüne duyulan özlemin bir anlatımı ve dolayısıyla açık toplumun rasyonalizmine karşı bir tepki olarak yorumlanabileceğini söylüyorum. Benim Açık Toplum terimini

⁴⁶ Karl R. Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.207.

kullanışımıyla, Graham Wallas'ın Büyük Toplum (The Great Society) terimi arasında biraz benzerlik görülmektedir; fakat benim terimim, Perikles Atinası gibi bir küçük toplumu da kapsayabilir- öte yandan, bir Büyük Toplumun durdurulabileceğini ve dolayısıyla kapatılabileceğini de düşünmek mümkündür. Belki, benim açık toplumumla Walter Lippmann'ın hayran olunmaya değer kitabının başlığında kullanılan terim arasında da bir yakınlık vardır: İyi toplum (The Good Society).”⁴⁷

Popper'ın açık toplumu ile ortak noktaları olan toplum tanımları olsa da bazı önemli noktalarda farklılıklar da söz konusudur. Popper, açık toplum ve kapalı toplum terimlerini ilk kullanan kişinin Bergson olduğunu belirtmesine rağmen onun toplumunun mistik anlamda kendi toplumdan farklı olduğunu ifade etmiştir. Bergson'un felsefi metodu ve bu metodu yorumlayış şekli; aynı zamanda Ahlak ile Dinin İki Kaynağı isimli eserinde verdiği yorumlar, onun mistik bir filozof olduğuna işaret eder.⁴⁸ Bergson'un açık toplum fikrinde dinsel ayırım, Wallas'ın büyük toplumunda nicelik söz konusudur. Popper'ın açık toplumunda ise Bergson'dan farklı olarak rasyonalist ayırım varken, Wallas'ın toplumundan farklı olarak da Popper niteliğe önem vermiştir.⁴⁹ Weber için kapalı toplum ya da diğer adı ile kabile toplumu ve açık toplum kavramlarının tarihsel olarak somutluğu anlaşılmamalıdır bunlar kısmen ütöpik kurgulardır. Jean Baudouin da bu iki kavramı ideal ve ütöpik olarak nitelendirmiştir. Popper da kapalı toplumu sihireci, açık toplumu da aklını kullanan ve eleştirel bakış açısına sahip toplum olarak nitelendirmesinin sebebi olarak açık ve kapalı toplumun objektif olarak şudur şeklinde gösterilemeyecek olmasından kaynaklandığını söyler. Popper'a göre iki toplum yapısı birbirinden keskin bir biçimde ayrılmamıştır. Açık toplumda kapalı toplumun emarelerine rastlanmasının mümkün olabildiği gibi, kapalı toplumda da açık toplumun emarelerine rastlanabileceğini söyler. Kurumların, insan inşası bir yapı olduğunu anlayıp, insanların hedeflerinin gerçekleşmesini için gerekli değişikliklerin yapılması başladığında kapalı toplumdan açık topluma doğru bir geçiş sürecinin başlayacağını söyler. Toplumun mevcut düzenine dokunulmaz, doğaüstü bir saygı ile bakmayı

⁴⁷ Karl R. Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.207.

⁴⁸ Habib Şener, **Bergson'un Bilgi Anlayışı ve M.Şekip Tunç'a Yansıması**, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004) s.49.

⁴⁹ Şeyhoğlu, “**Açık Toplum ve Karl Raimund Popper**”, s.6.

bırakıp faal bir katılım ile fert ve cemiyet çıkarlarını gözetme hareketi başlayınca kapalı toplum da çöküş sürecine girmiştir.⁵⁰

Açık toplum Karl Popper'ın Açık Toplum ve Düşmanları isimli eserinde kullanılmış ve daha sonra Tarihselcililğin Sefaleti adlı eserinde de daha detaylı ve etraflı bir biçimde işlenmiştir.⁵¹ Popper sosyolojik ideal tiplere, farklı tarihsel aşamalara, inanç ve bilim arasındaki farklara atıflarda bulunarak ve toplum türlerini işaret ederek açık ve kapalı toplumlar arasındaki farkları çeşitli şekillerde anlamamıza izin veren yorumları kitabına serpiştirmiştir. Popper yaşamayı her şeyden önce bir sorun çözme süreci olarak gördüğünden toplumların da sorun çözmeye elverişli olmasını istemektedir. Sorunların çözüldüğü toplumlarda ise sınamaların cesur bir şekilde ifade edilmesi gerekmektedir. Sonra da bunları tenkitlere ve hatalardan arındırma işlemlerine tabii tutmak gerekecektir. Bu minval üzere bir araya gelmiş toplum başka toplumlara kıyasla problemlerini çözmede daha etkili ve aynı zamanda bireylerinin de hedeflerine ulaşmasında başarı oranları daha yüksek bir toplum olacaktır.⁵² Karl Popper'ın Açık toplumu temelde tarihsicilik eleştirisinden beslenmektedir. Tarih insanlığın özelliğini, kültürünü ve akışını belirleyen güçlü bir dinamik olması hasebiyle bir tahakküm aracı olarak kullanılmıştır. Hem tarihsicilik hem de bilim insanlar üzerindeki tahakkümü kurabilmek için kullanılmıştır. Buradan hareketle de Popper, başlangıç noktasını tarihin bilim ve insanlık üzerindeki etkisi olarak belirler. Popper'ın bu başlangıç noktası aynı zamanda felsefi bir nitelikte taşımaktadır. Popper, tarihin belirli olgular ile sabit gittiği ve bilinebilir olduğu fikrine karşıdır. Popper tarihin belli bir akışa sahip olduğu ve insanlığın yasalar ile çizilen ölçüde ilerlediği düşüncesine karşı çıkmaktadır.⁵³ Platon, Marx ve Hegel gibi düşünürlerin tarihsel süreçten hareketle gelecekteki olayların tahminini öngören fikirlerini eleştirir. Popper, entelektüellerin modernliğin bileşenlerini meşru hale getirme ve halka aktarma gibi önemli görevleri olduğunu ifade eder. Aynı zamanda tahakküme hizmet eden tüm bilimsel yöntemleri de eleştirir. Siyasi sistemlerin gizli ve açık tüm tehlikelerini engellemek için demokrasi ve insan haklarını ön plana çıkarır. Popper egemen sistemlere karşı tenkitlerini kapalı toplum tipi üzerinden oluşturur. Bunun karşısına ise demokratik, insan haklarına saygılı hem hesap sorulan hem de hesap

⁵⁰ Şeyhoğlu, "Açık Toplum ve Karl Raimund Popper", s.6.

⁵¹ Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, s.1.

⁵² Magee, *Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*, s. 67.

⁵³ Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, s.719.

verilen toplum yapısı olarak açık toplumu yerleştirir. Popper’a göre tüm sosyal ve toplumsal yapıların sıkı bir denetim ile kontrol altında tutulduğu kapalı toplumlarda sürpriz yaşanmaz. Modern dönem öncesi tarım toplumlarını anımsatan kapalı toplumda ortakçı kader bağıllığı yüksek düzeydeyken gelişmişlik düzeyi düşüktür.⁵⁴

Popper, açık toplum ile kapalı toplumu birbirinden ayıran bazı karakteristik özelliklerin olduğunu vurgular. Açık toplumu kapalı toplumdaki ayıran en önemli fark eleştirel düşüncedir. Eleştirel düşünmenin hâkim olduğu açık toplumlarda çeşitli fikirler, saygı ve hoşgörü çerçevesinde tartışılabilmektedir. Bu tartışmalar neticesinde bilim ve felsefe kâmil seviyeye ulaşır. Ancak eleştirinin olmadığı kapalı toplumlarda bilim ve felsefenin gelişmesi düşünülemez. Popper kapalı toplumdaki açık topluma geçişin Eski Yunan ile başladığını ve bugün de emekleme döneminde olduğundan açık toplumun idealleştirmesini daha da pekiştirir.⁵⁵ Kabilecilikten insaniyetçiliğe ilk adımı atanın Yunanlılar olduğunu söyler Popper. Bununla paralel olarak da açık toplumun ilk örneklerinin Atina’da görüldüğünü söyler. O dönemki filozoflara büyük kuşak demektir. Büyük kuşak filozofları (Sophokles, Thukydides, Euripides, Aristophanes, Protagoras, Demokritos, Perikles ve Herodotos) örf, kanun gibi insanlar tarafından oluşturulmuş kurumların dokunulmaz, değiştirilemez olmadıklarını bu kurumlardan bizlerin mesul olduğunu belirtmişlerdir. Yine büyük kuşağın filozoflarından Sokrates de akla önem vermiş ancak bilgeliği putlaştıran kişilerden de uzak durmamız gerektiğini söylemiştir. Perikles yasaların herkese eşit davrandığını, özgürlüğün önemine vurgu yaparken aynı zamanda özgürlüğün yasadışı bırakılamayacağını belirtmiştir. Perikles: “Devlet ile ilgilenmeyen bir kimseyi zararsız değil yararsız buluruz ve bir politikayı birkaç kişi ortaya koyar ama hepimiz onu yargılayacak nitelikteyiz. Tartışmayı siyasal eylemin önünde bir engel değil bilgece davranmanın vazgeçilmez bir ön hazırlığı olarak görürüz” demektir. Popper’ın açık toplum fikrinde Perikles’in bu düşüncelerinin izlerine rastlamak mümkündür. Popper kapalı toplumun ve tabuların yıkılışı ile felsefenin ortaya çıktığına inanır. Açık toplum da herkes dilediği gibi yaşama özgürlüğüne sahip olmakla beraber tehlikelere karşı hep bir teyakkuz halindedir. Yoksul olmanın utanılacak bir durum olmadığını bu durumdan kurtulmak için gayret

⁵⁴ Kartaloğlu, 1990’lardan 2000’lere Türkiye’nin Toplumsal Dönüşümüne Yeniden Bakmak: Açık Toplum İnşası, s.15-16.

⁵⁵ Şeyhoğlu, “Açık Toplum ve Karl Raimund Popper”, s.8.

sarf etmemenin utanılacak bir durum olduğunu ifade eder. Şehrin misafirperver olduğunu ve gelen herkese kapının açık olduğunu bu toplumda kimsenin sınır dışı edilmesinin düşünölemeyeceğini de belirtir.⁵⁶

Popper'ın siyaset hakkındaki teorileri, büyük ölçüde bir bilim filozofu olarak geliştirdiği fikirlere dayandığı için, Popper'ın diğer yazılarında geliştirdiği bazı temel fikirlerin açıklanması, Popper'ın açık toplum kavramını kullanırken ne demek istediğini anlatmaya yardımcı olacaktır. Popper'a göre bilimi sahte bilimden ayırt etmek için bir ölçüt sağlayan yanlışlanabilirlik ve Popper'ın çalışmasında oldukça kendine özgü bir anlam kazanan bir terim olan tarihsicilik bunlardan ikisidir. Birlikte ele alındığında, Popper'ın politik düşüncesine ve insan bilgisinin ilerleme olasılığına olan kazanılmış inancına zemin sağlarlar.

Karl Popper, eserinde bu süreci şöyle özetlemektedir:

1. Problem
2. Çözüm denemeleri
3. Ortadan kaldırma.⁵⁷

Popper'a göre diğer bütün canlılar gibi insan da sürekli olarak daha iyi bir dünya arayışı içerisinde. İnsan gerçekliği ise birbiri ile kesişen üç evreden oluşur. Birincisi fiziksel dünya, ikincisi bilinçli veya düşünsel durumların dünyası, üçüncüsü de insan aklının ortaya çıkardığı nesnel ürünler dünyasıdır. Organizmalar her an sorun çözmekle meşgul olsalar da bilincin görevi daha farklıdır. Sorunların çözümünde başarı ve başarısızlığın önceden fark edilmesi ve organizmanın izlediği yöntemin doğru ya da yanlış olduğu yönünde sevinç ve üzüntüler vasıtasıyla uyarma görevi bilincindir.⁵⁸ Bilinci etkileyen en önemli faktörlerden biri de müellifin, filozof ya da sosyoloğun içinde yaşadığı dönem ve o dönemin siyasal ve sosyal konjonktürüdür. Popper'da Açık Toplum ve Düşmanları kitabını yazarken o dönem, Hitlerin başarıdan başarıya koştuğu, Avrupa'nın büyük çoğunluğunu fethedip Rusya'nın iç kısımlarına kadar girdiğini unutmamalıyız. Batı büyük bir tehdit ile karşı karşıya gelmişti. Bu şartlar altında Popper'ı en çok ilgilendiren konu totaliter fikirle mücadele olmuştur. Popper'ın burada amacı; totaliter fikrin insanlar tarafından

⁵⁶ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.181-195.

⁵⁷ Karl Raimund Popper, **Hayat Problem Çözmektir**, Çev. Ali Nalbant, YKY, İstanbul, (2006), s.20.

⁵⁸ Ogün Ürek, "Toplumsal Düzen Oluşturmaya İlişkin Üç Yaklaşım: Kant, Popper ve Sartre", **U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:4 (2003), s.47.

benimsenmesinin sebeplerini, açıklamak ve bu totaliter fikri çürütmektir. Bunun içinde elinden gelen her şeyi yapmaya gayret göstermiştir.⁵⁹

Mantıkçı pozitivistlere göre bir hipotez deneyle bir bağlantısı yoksa onun olgusal içeriği de yok demektir. Mantıkçı pozitivistler teolojik dilin empirik doğrulanabilirlik ölçütünü karşılamakta başarılı olmadığı ve bilişsel bir karşılığının olmadığı fikrinde hem fikirlerdir. Din ve metafizik iddialarını deneysel yollarla doğrulayamadığından dolayı her ikisinin anlamsız olduğunu iddia etmişlerdir. Örneğin turnusol kağıdının asit içerisinde renk değiştirdiğini iddia eden bir kişi, çeşitli testler yaparak bu iddiasını ispatlayabilir. Ancak dini önermede böyle bir yöntem mümkün değildir. Örneğin, “Tanrı kudretlidir” şeklindeki bir dini önermenin empirik bir yöntemle test edilmesi imkansızdır. Bundan dolayı da mantıkçı pozitivistler bu tür ifadeleri doğru ya da yanlış olarak nitelendirmeye tabi tutmaksızın anlamsız ifadeler olarak görmüşlerdir.⁶⁰ Mantıksal pozitivistler doğrulamacılar olarak da adlandırılmışlardır. Çünkü onlara göre Tanrı ve ahlâk hakkında bile bir hipotez veya kuramın deney ve gözlem yolu ile doğrulanma imkânı yoksa metafizik düşünce olarak kabul edilmektedir. Burada hedeflenen amaç felsefeyi metafizikten kurtarıp mantığa indirgemektir.⁶¹ Popper, anlamlı ve anlamsız olarak bir ayırım yapmak yerine, bilimsel olan ile bilimsel olmayan ayrımını savunmaktaydı. Popper’a göre anlamlılığı bilime indirgemek yanlış olacaktır. Bundan dolayı da O, metafiziği anlamsız olarak görmemiştir.⁶² Popper, başlangıçta metafiziğin alanında bulunan düşüncelerin daha sonraları bilimin alanına girebileceğini belirtmiştir Bunlara örnek olarak da: Atomculuk, Bacon’un düşsel olarak savunduğu dünyanın hareket kuramı, ışığın ilk tanecik kuramı, elektriğin akışkanlık kuramları gösterilebilir.⁶³ Popper kendisinin bir rasyonalist olduğunu ifade eder. Doğruya ve akla inanmasına rağmen aklın her şeye kadir olabileceğine inanmaz.⁶⁴ Aklın kutsallaştırılarak, din dogmasının yerine bilim dogmasının geçmesini de istememektedir.⁶⁵

⁵⁹ Magee, **Karl Popper’in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı**, s. 79.

⁶⁰ Tuncay İmamoglu, “Mantıkçı Pozitivizm, Wittgenstein ve Din”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 35 (2011), s. 42-43.

⁶¹ Sınıksaran, Aylin Aktükün, “Karl Popper’in Yanlışlama Kuralı, Hipotez Testleri ve İktisat”, s.48.

⁶² Ömer Demir, **Bilim Felsefesi**, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1992, s.30.

⁶³ Karl R. Popper, **Bilimsel Araştırmanın Mantığı**, Çev. İlknur Aka, İbrahim Turan, İstanbul, YKY, 2020, s. 313.

⁶⁴ Karl Raimund Popper, **Daha İyi Bir Dünya Arayışı**, Çev. İlknur Aka, İstanbul, YKY, 2020, s.222.

⁶⁵ Popper, **Daha İyi Bir Dünya Arayışı**, s.230.

Popper tüm medeniyetlerde dini veya kozmolojik öğretilerin izlerine rastlanılmasının mümkün olduğunu belirtir. Birçok toplumlarda ise okullar rastlandığını ifade eder. Bu okulları da ikiye ayırır. Birinci tür okulda eleştiri yoktur, dogmatik düşünce hakimdir. Geleneği ve kurucusunun öğretilerini sonraki kuşaklara aktarmakla görevlidir. Böyle bir okuldan yeni bir düşünceyi kabul etmesini de bekleyemeyiz.⁶⁶ Yunan felsefesi ve okullarının karakteri dogmatik tarz okuldan farklıdır. Çünkü bu okullarda değişimden bahsedile biliniir. Eleştirel tartışmalar bu okullarda teşvik edilir.⁶⁷

Popper kapalı toplum örnekleri olarak sürüleri, kabileleri, köyleri veya küçük ölçekli yarı organik toplulukları ifade ederken, açık toplum sivil toplumun gelişiminin belirli bir ileri aşaması olarak anlaşılabilir. Organik bağların yerini bireysellik ve kişisel sorumluluk aldığıında, her durumda farklı kişiler arası iletişim mekanizmaları çalışır. Bu nedenle, kapalı toplumlar; tabular, mitler ve hurafeler aracılığıyla güçlü bir grup kimliğini korurken, bireyler arasında serbest fikir alışverişi ve eleştirel rasyonalizme izin vermez. Analizine tarihsel bir boyut ekleyen Popper, genellikle birinciden ikinciye kademeli bir geçişten, bir tipin diğeriyle değiştirilmesinden bahseder. Bununla birlikte, açık toplum kavramı dikkatimizi modern Batı toplumlarının açıkça merkezi özelliklerine yöneltse de, Popper hiçbir yerde onları açıklayacak veya değerlendirecek bir teori sunmaz. Ayrıca, ikiliği eski ve modern toplumlar arasında bir ayrım olarak görmek yanlış olur. Antik Sparta ve Atina hakkında ara sıra yaptığı yorumların gösterdiği gibi, Popper'ın kapalı ve açık toplumların aynı anda, yan yana var olduğunu düşünmekte hiçbir ilkesel sorunu yoktu. Hegel ve Marx hakkındaki tartışmasının gösterdiği gibi, modernleşmenin de kapanmadığına inanıyordu. Toplumlar dogmatik düşünceyi ne yok ettiler ne de ortadan kaldırdılar. Popper zaman zaman diğey uygarlıklarla temasa geçen ticari toplumların kendi kabile anlayışlarını sorgulamaya ve böylece yavaş yavaş açık toplumlara dönüşmeye daha meyilli olduklarını ima etti, ancak onu hiçbir zaman açık toplumların tek bileşeni veya vazgeçilmezi olarak tanımlamadı.⁶⁸

Bu nedenle, kapalı ve açık toplum ayrımı, prensipte ve pratikte aynı anda var olabilen iki karşıt politik ve felsefi teori tarafından desteklenen iki tür insan söylemi

⁶⁶ Popper, **Hayat Problem Çözmektir**, s. 133-134.

⁶⁷ Eldeniz Rajabov, **Karl Popper'ın Eleştirel Akılcılığı ve Din Felsefesine Yansımaları**, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2008) s.43.

⁶⁸ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.186.

ve değiş tokuşuna atıfta bulunmak olarak daha iyi anlaşılabılır. Üstelik bu, ağırlıklı olarak Popper'ın sözde bilimsel düşünce ile eleştirel rasyonalizm arasındaki daha önceki felsefi ayrımlara dayanan bir ayrımdır. Dolayısıyla Açık Toplum, yarı-biyolojik akrabalık bağlarının yerini bireycilik ve insancılığın aldığı kademeli ancak kaçınılmaz olmayan bir süreç olarak anlaşılabılır. İkinci durumda, eleştirel rasyonalizm canlı iletişimin yanı sıra gelişir: burada fikirler sürekli bir akış ve değişim içindedir ve teoriler sürekli tartışılır ve varsayımsal çürütme modeline uygun olarak yenileri ile değiştirilir. Bunu, bireylerin daha önce mit ve sansür yoluyla insanlığı zorlayan kabile bağlarından koptuğu kozmopolit bir toplumun övgü dolu bir vizyonu olarak okumak cazip geliyordu. Yine de bu cesur yeni dünyanın karanlık bir yanı da var, çünkü Popper Açık Toplum'u oldukça açık bir şekilde bireylerin egoist çıkarlarının tüm değişimin itici gücü olduğu bir yer ve “soyut” ve “hayali” bir toplum olarak tanımlıyor. Popper Açık toplumu; “Erkeklerin pratikte hiçbir zaman yüz yüze görüşmediği – tüm işlerin tecrit edilmiş bireyler tarafından karmaşık iletişim teknolojileri kullanılarak yürütüldüğü” ve birçok insanın “hiç veya çok az sayıda yakın kişisel temasının olmadığı, anonimlik ve izolasyon içinde yaşadığı bir toplum” olarak nitelendirmektedir.⁶⁹

2.2. Karl Popper’a Göre Açık Toplum ve Paradoksları

Popper’a göre sınırsız olan her durum paradokslara sapma veya diktatörlüğe düşme tehlikesine her zaman açıktır. Paradokslardan kurtulmak ve özgürlüklerimizin ortadan kalkmasını engellemek için de devletin sınırlı müdahalesi zorunludur.⁷⁰ Popper’a göre bu paradokslar: hoşgörü paradoksu, özgürlük paradoksu, ekonomik özgürlük paradoksu ve egemenlik paradoksudur. Hoşgörü paradoksu, bir toplumda var olan hoşgörünün sınırlarının olmayışına denir. Sınırsız hoşgörü toplumun yıkılmasına neden olabilir. Yıkılan toplum ile birlikte hoşgörüde kaybolur. Bundan dolayı da hoşgörülü toplum kimi şartlarda hoşgörünün düşmanları ile mücadeleye her an hazır olmalıdır. Ancak şunu da unutmamalıyız ki ortada bir tehlike olmadan böyle bir işe girişmek, toplumun yıkılması kadar tehlikelidir. Bu tür insanlara ilk seçenek olarak zor kullanmamak gerekir. Bu insanlara ilk olarak akli tartışma düzleminde karşı koymak gerekir. Akılcı kanıtları kullanarak onlara karşı

⁶⁹ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.184.

⁷⁰ şeyhoğlu, “**Açık Toplum ve Karl Raimund Popper**”, s.9-15.

koyabildiğimiz ve kamuoyuyla dizginleyebildiğimiz sürece zora başvurmamalıyız.⁷¹ Taraftarlarına akli kanıtlara kulak tıkamayı söyleyip yumruk ve tabancaları ile karşılık vermeye kalkışirlar ise o zaman son seçenek olarak zora başvurmak gerekebilir. Bir diğer paradoksta sınırsız özgürlük paradoksudur. Koşulsuz özgürlükte tıpkı koşulsuz hoşgörü gibi tehlikelidir. Sadece kendini yok etmekle kalmaz aynı zamanda karşıtının da oluşmasına sebebiyet verir. Sınırlamanın olmadığı toplumda güçlülerin, acizleri kendilerine köle etmekten alıkoyacak bir engelleri kalmaz. Bundan dolayı da tam özgürlükten yana olanlar aslında özgürlüğün hasmıdır.⁷² Ekonomik paradoksa düşmemek içinde zayıf olanları ekonomik olarak güçlü durumda bulunanlara karşı korumamız gerekmektedir. Korumamız içinde devletin gücünden destek alarak oluşturulan toplumsal müesseseler inşa etmeliyiz. Sınırsız ekonomik özgürlük diğer paradokslarda olduğu gibi burada da topluma zarar verecektir. Sınırsız ekonomik özgürlük yoksulların zenginlerce sömürülmesine kapı aralayacak ve aynı zamanda yoksulların, tümüyle ekonomik özgürlük ile bağıni koparacaktır. Buradaki ekonomik özgürlüğün güvenli tutulmasını istiyorsak devletin planlı bir şekilde karışmasını kabullenmeliyiz. Bunu kabullenmediğimizde o zaman tekeller, tröstler, sendikalar vb. yarı siyasal örgütler karışabilir ve piyasanın özgürlüğüne zarar verirler. Bundan dolayı da ekonomik özgürlüğü hedef edinerek plan yapmayan bir ekonomi totaliterlik tehlikesine her geçen gün yaklaşıacaktır.⁷³

Siyaset felsefecileri en mühim sorunun ‘Kim yönetmeli?’ sorusu olduğunu düşündüklerinden bu soruya verdikleri cevaplarında haklı olduklarını göstermeye çalışmışlardır. Fakat soru çeşitli sebeplerden dolayı yanlıştır. Devlet erki en bilge kişiye verilerek o seçilirse bu bilge kişi bilgeliğinin enginliğinden dolayı “ahlakça iyi olanlar bu göreve daha layıktır” diyebilir. Bu kez erk ahlakça en iyinin olursa bunlarda “biz bir şeyi başkalarına zorlayarak yaptırmamız yanlıştır. Biz değil çoğunluk yönetmeli.” diyebilirler. Ve bu şekilde erki eline alan çoğunluk “bize düzen getirecek ve ne yapmamız gerektiğini bize söyleyecek güçlü birini istiyoruz” diyebilirler. Popper egemenliğin illa da birinde olması gerekliliğini yanlışı bulmaktadır. Popper için önemli soru bu değildir. Önemli olan “Kötü yönetimi nasıl

⁷¹ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.253-254.

⁷² Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.253.

⁷³ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.434.

en aza indirebiliriz?” sorusudur. İşte bu yanlış soru toplumu yine bir paradoksun içine sokacaktır. Bu paradoksta egemenlik paradoksudur.⁷⁴

Bahsettiğimiz gibi en çok hoş görü ya da özgürlük sınırsız olamaz, hoşgörü ve özgürlük aynı zamanda en uygun değer de olmalıdır. Bunların var olmasını istiyorsak sınırlanması zorunludur. Yönetimi elinde bulunduranların hoş görü ve özgürlük ortamına müdahale etmesi tehlikeli görünebilir. Yönetimin hoş görü ve özgürlük ortamına müdahalesi çok az ya da çok fazla olursa bu değerler ölür. Özgürlüğün korunmasının bir garantisi yoktur. Tedbir olarak her zaman uyanık olmak gerekir. Kurumların doğru bir şekilde kurulmaları kadar insanların da hoş görü ve özgürlük değerlerini yaşayacak ve yaşatacak bir şekilde donatılmaları gerekmektedir.

Açık toplumun karşısında duran ve onun hayata geçirilmesini engellemeye çalışan düşmanları vardır. Ütopyacılar gibi. Ütopyacıların tarihin herhangi bir evresinde durdurulmuş ve dondurulmuş bir toplum hedeflemektedirler. Yönetici kadro, toplumun zaman geçtikçe daha kötüye gittiği fikrine sahipse değişimin önüne geçip durdurmayı ve tarihi kutsadıkları bir zaman diliminde dondurmayı düşünebilir. Eğer ki toplumun siyasal sistemini inşa eden kadro geleceğin kâmil toplumunu inşa etmek üzere olduğunu düşünürse, bu hedefe ulaştığında da toplumu kalıcı hale getirmek için değişimin durması yönünde yine gayret sarf edecektir. Değişimin engellenmesi kolay olmayacağından ütopyacılar bunu uygulamak için er ya da geç totaliterliğe yaklaşacaktır. Bazı kötü olaylar (Hitler, Stalin ve İspanyol Engizisyonu gibi) ütopyacı kuramların hayata geçirilmeye çalışılmasının bir sonucudur. Batı tarihinde geniş bir yer tutan ideolojik, dinsel savaşlar başlangıç olarak iyi niyet ile çıkmış olsa da sonuçları hep kötü olmuştur. Cehenneme giden yol iyi niyet taşları ile döşelidir atasözü de bu durumu gayet iyi bir şekilde anlatmıştır. Bu doğrultuda hareket eden insanlar var olan toplumun rahatsızlık duyması neticesinde zekâ ve hayal gücünün desteğiyle hareket etmişlerdir. Nitekim zekâ ve hayal gücünden mahrum olan kişiler var oldandan bir rahatsızlık duymaz ve tutucu tavır sergileme ihtimalleri daha başattır. Popper, açık toplumun düşmanlarını eleştirirken diğer bir taraftan da onların yüksek güdü ile hedeflerine ulaşmaya çalıştığını methedip, bazılarının da yüksek zekasını överek haklarını teslim etmeye çalışmıştır.⁷⁵ Popper Ütopyacıların toplumu bir bütün olarak gördüğünü belirtmiştir. Bundan dolayı da onları, toplumda aksayan bir

⁷⁴ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.135-136.

⁷⁵ Magee, **Karl Popper’in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı**, s. 79-82.

meselede toplumsal sistemi toptan kazıma zorunlulukları dolayısıyla eleştirmiştir. Bu köktencilik akli bir kenara bırakmaya, aklın yerine siyasal mucizeler olacak diye çaresizce beklemeyi doğurmaktadır. Bu da yeryüzünü cennet yapayım derken cehenneme çevirmektir.⁷⁶ Popper ütopyacı toplum mühendisliği fikrine karşı kendi “bölük pörçük toplum mühendisliği” fikrini savunur. Bölük pörçük mühendislik toplumun en büyük ve aynı zamanda son iyiliği arayışı ve bu uğurda savaşmak yerine en büyük ve en acil kötülükleri arayıp bularak bunlara karşı mücadele göstermeyi benimseyecektir.⁷⁷ Popper’ın felsefesinde ne düşlere ne de ütopyalara yer vardır; Marx gibi büyük analizci, Platon gibi düşçü filozoflar ile, Hegel gibi kurgucu düşünürlerle Popper’ın düşünceleri zıt kutuplardadır.⁷⁸

Popper kapalı toplumu tasvir ederken benzetmelerden faydalanmıştır. Kapalı toplumu bir organizmaya benzetmiştir. Yarı biyolojik ilişkilerle birbirlerine bağlandıklarından çabaları, tehlikeleri, sevinçleri ve kaderleri paylaşma gibi ortak noktaları olduğundan bahseder. Kapalı toplum, soyut toplumsal ilişkiler kurmaktan yoksun ve yine soyut düşünüp yaşayabilme becerisinden de yoksun; dokunma, koklama ve görme gibi somut ilişkiler sonucunda somut bireylerin oluşturduğu somut bir gruptur. Diğer bir deyişle kapalı toplum, her şeyi somut olarak ele alan soyut zekadan yoksun bir tür materyalist toplum tipidir. Kapalı toplumun kurumları tabudur. Kast sistemi, kölelik ve sınıf hükümrancılığı gibi sınıfsal yapılaşmalar kapalı toplumda yadırganmaz.⁷⁹ Yadırganmadığından dolayı da hiç kimse bulunduğu statüden şikayetçi değildir. Ayrıca kapalı toplumun köleliğe dayanması; kendi içinde bir problem teşkil etmez. Çünkü köleler, o toplumda hiçbir değer ifade etmezler. Kölelerin problem ve sıkıntıları yöneticiler için bir problem teşkil etmez.⁸⁰ Bundan dolayı da kapalı toplumda herhangi bir sınıf ve statü çatışması beklenmez. Çünkü herkes, zaten susmuş ve susturulmuş ve her şeyi kabullenmiştir. Açık toplumda ise birçok kişi toplumsal statüde yükselmeye ve başka üyelerin yerlerini almaya çalışırlar. Bu durum sonucunda da sınıf çatışması ortaya çıkar. Eğer toplumsal sınıflar bir organizmaya benzetilecek olursa; bu tür bir organizma en iyi ihtimal yiyecek bulmak için yarışabilir. Ancak bacakların beyin olmak ya da vücudun diğer

⁷⁶ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.173-176.

⁷⁷ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.167-168.

⁷⁸ Rıza Bakış, Eyüp Alsancak, “Karl R. Popper’ın Tarihsicilik Eleştirisi”, **Cumhuriyet İlahiyat Dergisi**, Sayı:20, (2016), s. 96.

⁷⁹ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.183-185.

⁸⁰ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.276.

organlarının başka bir organ olma yolunda bir eğilimini göremeyiz.⁸¹ Kapalı toplum; üyelerin ortak tehlikeleri, ortak sevinçleri paylaşma gibi yarı biyolojik bağlar ile birbirine bağlanmıştır. Bundan dolayı da bir kabileyi anımsatmaktadır. Kabileci anlayışıyla hareket ettiklerinden kabilenin bütünsel kimliği altında organize olurlar. Aşırı kolektivist yapı sebebiyle bireysel hakların olmadığı bir sosyal yapı meydana gelir. Grup üyeleri ortak kaderin getirmiş olduğu sevinç ve hüznü benimsemek mecburiyetindedirler. Kabile toplumunda sorgulama veya eleştirel düşünce hoşgörü ile karşılanmaz. Kapalı toplumların özelliklerinden biri de belirli alan ve normlarla bağlantılı kutsal ve dokunulmaz olarak kabul edilen tabulardır. Tabular hiçbir şekilde akılcı bir girişime dayanmaz. Toplumsal şartları düzeltmek için büyümlü bir meşruiyet zeminine oturtulmuştur. Tabular gündelik hayatın her alanını kapsamıştır. Tabular akla uygun bir yoldan hesap verme gibi bir ilkeye de dayanmazlar.⁸² Kapalı toplumda durum böyle iken açık toplumda ise insanlar tabulara karşı bir dereceye kadar eleştireci olmayı öğrenmişlerdir. Bunun neticesinde de muhakeme ve tartışma yoluyla kararlarını kendileri almaktadır.⁸³ Popper'a göre açık toplumun bazı önemli özellikleri vardır. Özgürlüğü savunur, demokratiktir, eleştireldir, problem çözmeye yönelmiştir. Bunlar açık toplumun karakteristik özellikleridir.⁸⁴ Toplumun üyeleri bu ilkeler etrafında bir araya gelirse açık toplum şekillenecektir.

Yunan kapalı toplumunun çökmesi; nüfusun artmasıyla toprak sahibi sınıfa kendisinin varlığını duyurmaya başladığı döneme kadar geriye götürülebilir. Bu gelişim organik kabileciliğin sonunun gelmesi demektir. Çünkü bu zamana kadar en ufak bir rahatsızlık duymayan hâkim sınıfın içerisinde toplumsal bir gerilimin oluşmasına neden olmuştur. Bu soruna ilk olarak organik bir çözüm olan yavru şehirler kurulması fikri ortaya çıkmıştır. Ancak bu çözüm kapalı toplumun sonunun gelmesini engellememiş sadece bir süre ertelemiştir. Bazen de bu süreci hızlandırmıştır. Bu koloniler kültürel temas kurduğu yerlerde (ticaret, denizcilik) eski yaşam biçimlerinde çözülme gerçekleşmiştir. Ticaret ve denizcilikle beraber yeni bir sınıf da ortaya çıkmıştır. Kapalı toplumdaki bu gelişim eski yaşam biçimlerinin değişmesine ve bazı siyasal devrimler ve tepkilere neden olmuştur. Bu olay ile gelen uygarlığın bunalımı hissedilmeye başlanmıştır. Bu bunalım kapalı toplumun

⁸¹ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.183.

⁸² Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.182.

⁸³ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.207.

⁸⁴ Popper, **Daha İyi Bir Dünya Arayışı**, s.7.

çökmesinin bir neticesidir. Günümüzde de toplumsal değişim zamanlarında bu huzursuzluk hissedilmektedir. Popper; bu huzursuzluk ve bunalımı, bilgide, akıllıca davranmada, iş birliğinde, yardımlaşmada ve dolayısıyla sağ kalarak yaşamaya devam edebilme şansımızda, nüfusun büyümesinde olağan her artış karşısında ödenmesi gereken bir fiyat olarak görmektedir.⁸⁵ Bu bunalım ile kapalı toplumun çökmesi sonucu ortaya çıkan sınıflar arası gerilim sorunu bir birbiri ile bağlantılıdır. Kapalı toplumda bu sorun tanınmaz. Çünkü kapalı toplumda var olan sınıf farklılığı özellikle de onun hâkim üyeleri arasında doğaldır. Ancak kapalı toplumun çökmesiyle sınıflar arasında ki belirlilik ortadan kalkar bununla beraber güvenlik duyguları da gider.

Birey için ev ne anlam ifade ediyorsa kapalı toplumdaki üye için de kabile o anlamı ifade etmektedir. Kabile insanı; topluluğunda aile arasındaki ve evindeki yaşantıyı bulur. Bu gibi özellikleri dolayısıyla bir kabile ve bir sürüye benzerler. Kabile toplumunun yıkılmasının en temel nedeni deniz ticaretinin yaygınlaşması diyebiliriz. Çünkü başka kabile ve bireyleri ile kurulan ilişkiler, tüccarlık, ticaret girişkenliği bireysel bağımsızlığın ortaya çıkabileceği nadir yollardandır. Farklı ülkelerle kurulan ilişkiler farklı kültür ve yenilik anlamına gelmektedir. Kapalı toplum için yeni kültürlerle temaslar bir kısım tehlikeler de doğurmuştur. Kapalı toplumun çöküşünü bir ailenin kavgasına ve ardından yuvanın dağılmasına benzetebiliriz. Çünkü kapalı toplumun yıkılışı ile sınıf ve bazı toplumsal statü sorunları gün yüzüne çıkar. Ailesi dağılan çocuğun duyduğu endişe gibi; kapalı toplumdaki bireyde de bu tür problemler aynı etkiyi ortaya çıkaracaktır.⁸⁶ Kapalı toplumun yıkılmasına neden olan bir diğer sebep de hızlı nüfus artışıdır. Hızla artan nüfus ile bireylerin istekleri de artmış ve egemen toplumun bağrında çatlaklar meydana gelmiştir.⁸⁷ Hızlı nüfus artışı bu gibi sebeplerinden dolayı da bilinçli olarak kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Bebek öldürme, doğum kontrolü, homoseksüellik gibi yollarla bu durumun önüne geçmeye çalışılmıştır. Platon bunları gördüğünden sabit sayıda vatandaş konusunda ısrarcı davranmış, bunun içinde homoseksüelliği ve doğum kontrolünü tavsiye etmiştir.⁸⁸

⁸⁵ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.185.

⁸⁶ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.186.

⁸⁷ Şeyhoğlu, “**Açık Toplum ve Karl Raimund Popper**”, s.8.

⁸⁸ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.276.

Tüm bu sebepler kapalı toplumun organik niteliğini kaybederek kademe kademe çökmesine ve yerine açık toplumun geçmesine neden olur. Kapalı toplumdan açık topluma geçiş sanıldığı kadar kolay değildir. Bu durumdan etkilenen bireylere büyük bir psikolojik yük yüklemektedir. Aşiretin organik, dogmatik ve şüpheden arınmış güvenliği yerine, “soyut bir toplum” un tüm belirsizliği ve güvensizliği ve bir cahillik durumunda kendi yaşamının sorumluluğunu almanın acı veren gerekliliği vardır. Birçoğu, özgürlüğün ve şüphenin yükünü taşıyamaz ve kapalı toplumun sahte güvenliğini ve kesinliklerini özler. Kapalı toplumun somut ilişkileri açık toplumda yerini soyut ilişkilere bırakır. Toplum somut veya gerçek bir insan grubu olma özelliğini kaybedebilir. İnsanların çoğunlukla yüz yüze gelmedikleri, işlerin çoğunluğunun teknolojik aletler ile yazılmış mektup, mesaj gibi araçlarla yaptığı, ulaşımlarda şahsi ve tek başına otomobillerde giden soyut ilişkilerin ağır bastığı bir topluma dönüşüm gerçekleşir. Hatta daha da ileri giderek suni ilka ile çoğalmayı bile normal karşılayabilen bir toplum olarak nitelenebilir. Bu toplum tamamen soyut veya kişisizleşmiş bir toplum olarak da nitelendirilebilir. Ancak Popper burada şunu da belirtir: Bizim modern toplumumuz birçok yönden buna benzer bir soyut topluma benzemektedir. Ancak insan yapısı gereği burada bahsedilen kadar yaşamını soyutlanmış bir şekilde idame ettiremez. Çünkü toplum her ne kadar soyutlanmış olsa da insanın biyolojik yapısı çok fazla bir değişim geçirmemiştir. Bu yüzden insanların soyut toplumlarda karşılayamayacakları toplumsal gereksinimleri mevcuttur.⁸⁹ Popper bu sebepler dolayısıyla kapalı toplumunun grup ruhunun açık toplumda tamamen ortadan kalkmadığını ifade etmiştir. Arkadaşlık, yoldaşlık gibi değerlerde ya da izcilik gibi belirli kulüplerde bu ruhun belirtilerini görebileceğimizi belirtmiştir.⁹⁰ Popper soyut ilişkiler ile ilgili açık toplumda gelinebilecek noktayı her ne kadar abartılı örnek olarak bahsettiği misallerle açıklamış olsa da günümüzde soyutlaşma anlamında geline nokta Popper’ın abartılı örneğinin vücut bulmuş halinin göstergesidir. Günümüz insanların birçok işini teknolojik aletler ile halletmesi, kalabalıklardan ziyade daha küçük gruplarla ilişkiler kurması bu düşüncemizi desteklemektedir. Kapalı toplumdan açık topluma dönüşüm süreci başladığında geri dönülmesi artık mümkün değildir. Kapalı toplumda yaşayan bireyler tarafından, akıl ve eleştiri melekeleri bir kez kullanılmaya başlandığında,

⁸⁹ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.183-184.

⁹⁰ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.292.

kişisel sorumlulukların sesini ve bilginin ilerlemesine yardım etmenin hazzını bir kez tadınca, artık kabile toplumunun o sihrine sorgusuz sualsiz itaat etmek mümkün değildir. Geri dönmek için akıl ve doğrular ortadan kaldırılırsa; elde olan her şey kaybedilir ve yolun en başına dönülür. İnsan olarak kalmak isteniliyorsa tek seçenek vardır; o da açık toplum.⁹¹ Popper kapalı toplumdan açık topluma geçiş sürecinin kolay olmadığını ve zorlu bir süreç olduğunu ifade etmiştir. Bu süreci insanlığın en derin devrimlerinden biri olarak nitелеmektedir. Batı uygarlığının Yunanlılardan geldiğini kabul etmesinin altında yatan ana neden de budur. Çünkü Yunanlılar emekleme döneminde olan o büyük devrimi (kapalıdan açık topluma geçişi) başlatmışlardır.⁹²

Açık toplumun ekonomik boyutuna gelince bu konuda şunlar söylenebilir. Para açık toplum için önemli olmakla beraber zorluklarından da biridir. Para açık toplumda dahi doğru bir şekilde kullanılamayabilir. Paranın en kötü kullanımı da siyasal iktidarın satın alınmasıdır. Bireyci toplumlarda para önemli bir yere sahiptir. Serbest piyasa ile tüketici bir nebze de olsa üretimi bir miktar denetleme imkânı bulur.⁹³

Kapalı toplumda önemli olan bireyin çıkarları değil kabilenin çıkarlarıdır. Platon'un yöneticinin mutluluğu yönetmede, savaşçının mutluluğu savaşmada ve kölenin de mutluluğu kölelikte bulması şeklindeki anlayışı bireyin her şey olduğuna dair inançla beraber çökmüştür. Kapalı toplumunda kabilenin önemi çok fazladır. Toplumda yaşayan birey, savaştığı ve kabileye fayda sağladığı ölçüde kıymetlidir. Kapalı toplumdaki bireyin bu değersizliği, kapalı toplumunun yıkılmasında başat rol oynamıştır. Kapalı toplumda önemli olan her zaman kabilenin çıkarlarıdır. İnsan, artık bir kabile üyesi, bir kabile kurtarıcısı olmaktan çıkmıştır. Yaşantımızda insanlardan daha önemli bir şey bulunmadığı inancı ile insanların birbirlerine ve kendilerine saygı göstermesinin başlangıcı olarak da Sokrates'i söylemek mümkündür. Sokrates metafizik teorilerden elinden geldiğince sakınmıştır. O her zaman ahlak çağrısına dayanmıştır. Bireyin kabilenin dağılmasından ibaret kalmamasını, insanın yalnız bir et parçasından meydana gelmediğini belirtmesinin sebebi budur. İnsanda var olan, akıl, kibarlık, insancılık, güzellik ve iyilik sevgisinin üzerinde durmuştur. Sokrates, İnsanı insan kılan, tutkuları dışında bir şey yapan,

⁹¹ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.205.

⁹² Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.184-185.

⁹³ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.292.

kendi kendine yetebilen birey yapan ve bir amacının olduğunu belirten şeyin akıl olduğunu vurgulamıştır... Sokrates'in ruhlarınıza iyi bakın sözü de bir düşünsel dürüstlük çağrısıdır. Sokrates demokraside ve demokratik devlet adamlarında tenkit ettiği konulardan biri de o kişilerin bunları tam olarak kavrayamamasıdır. Fikirlerinden dürüst olmamaları ve iktidara vurgunluklarından dolayı da bu eleştirilerine devam etmiştir. Popper'a göre Sokrates'i eleştireceğimiz nokta şudur ki O siyasetin insan yönüne ağırlık vermiş kurumsal reformlarla fazla ilgilenememiştir. Açık toplumun ön sırada gelen kişilik yanı ile ilgilenmiştir.⁹⁴

Sözün tam da bu noktasında Aristo'nun siyaset anlayışına yine Aristo'nun ahlak anlayışından yola çıkarak gönderme yapmada fayda vardır. "İslam Ahlak düşüncesini etkileyen en önemli yabancı kaynak olarak kabul edilen Aristo'nun Nikomakhos'a Etik isimli eseri, erdem, kötülük, mutluluk, haz ve insan için gerçek iyi ve erdemin kazanılıp toplumda yaşatılması için yapılması gerekenin ne olduğuna dair konuları birbiriyle bağlantılı olarak ele alan on kitaptan oluşan bir eserdir. Kitabın başında Aristoteles, eserde ahlak ve- ona bağlı olarak- siyaset yoluyla insan için iyinin ne olduğunu araştırdığını belirtir. Çalışmasının sadece bir tek insanın değil kentte yaşayan tüm insanların nasıl en iyiye ulaşacağını araştırmayı amaçladığını, bu amaç ve çabanın da tanrısal bir şey olduğunu belirtir."⁹⁵ Gerçek iyinin ne olduğunun sorgulandığı Birinci Kitap "her eylem ve tercihin bir iyiyi arzuladığı düşünülür: Bu nedenle iyiyi 'her şeyin arzuladığı şey' diye yerinde dile getirdiler"⁹⁶ ifadeleriyle başlar ve nihai iyinin sürekli erdeme uygun davranıştan gelen mutluluk olduğu sonucuna ulaşır. "Onuncu kitapta haz ve gençlerin eğitimi ile eğitimin etkilerinin yasalar yoluyla daimî hale dönüştürülmesi meselesi ele alınmaktadır. Bu bölümde siyaset bir nevi vatandaşları erdemli davranışa alıştırmaya ilmi olarak eğitimi tamamlayıcı ama esaslı bir ilim olarak sunulmaktadır."⁹⁷

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi kapalı toplumun çökmesi bireyin ön plana çıkmasıyla beraber daha da hızlanmıştır. Bireyin girişkenliği ve benliğini ortaya koymasıyla beraber toplumsal bir olgu halini almıştır. Kapalı toplumda bireyi değerli kılan

⁹⁴ RJ. Ormerod, "The history and ideas of critical rationalism: the philosophy of Karl Popper and its implications for OR", **Journal of the Operational Research Society**, Sayı: 60 (2009), s. 451.

⁹⁵ Recep Kaymakcan & Hasan Meydan, **Ahlak, Değerler ve Eğitimi**, Dem Yayınları, İstanbul, 2014, s.49.

⁹⁶ Aristoteles, **Nikomakhos'a Etik**, Çev: Saffet Babür, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1998 s.1.

⁹⁷ Aristoteles, **Nikomakhos'a Etik**, s.199-224.

kabilesinin çıkarları doğrultusunda gerçekleştirdiği davranışlarıyla; açık toplumda ise birey toplumdan ayrı olarak, birey olduğu için kıymetli görülmüştür. Popper'a göre insanı ilginin merkezine koyan anlayışın başlangıcı, Protagoras'ın "İnsan her şeyin ölçüsüdür" felsefesi ile başlamıştır. Bu noktada Popper, insanı merkeze alan yaklaşımın toplumsal anlayışın temeline yerleştirilmesi hususunda, Sokrates'in de önemli payının olduğuna değinmektedir. "Ruhlarınıza iyi bakın" ve "Kendini bil", ifadeleriyle Sokrates, bireylerin hem kendilerine hem de başka bireylere saygı göstermeye çağrılmasındaki payına değinir. Eleştirel akılcılığın temel ilkelerini ilk olarak formüle etmesi dolayısıyla açık toplumun en yetenekli ve özverili sözcüsü olarak da Sokrates'i görmektedir.⁹⁸ Popper, Sokrates'i Atina açık toplumunun savunucusu olarak tasvir etmiştir. Çünkü Sokrates'in tutkulu şüpheciliği, mevcut inanç ve ideallere yönelik eleştirel tavrı, kişinin bilgi ve bilgelik kazanmayı arzulamadan önce kendi cehaletini kabul etmesi gerektiği görüşleri Popper'ın arzuladığı ve hayalini kurduğu toplumda görmek istediği davranışlardır. Öte yandan Popper, Platon'u kapalı toplumun savunucusu olarak tasvir eder. Popper'ın bu tasvirinin sebebi ise Platon'un toplum hakkındaki düşünceleridir. Platon'un, eskinin kabile düzenlemelerini ideal olarak görmesi, tarihsel değişimin çürümeyi ve yozlaşmayı içerdiği fikri ve aydınlanmış filozof veya hükümdarların yapabileceği tek şeyin değişimi bir şekilde durdurmak olduğu düşüncesi Popper'ın kapalı toplumdaki eleştirdiği düşüncedir.⁹⁹ Popper Açık Toplum ve Düşmanları adlı kitabında Platon ve Marx'ı açık toplumun iki tehlikeli düşmanı olarak niteler. Çünkü Popper'ın çalışmalarında Platon ve Marx, demokrasinin kapitalist ve sosyalist iki eleştirmeni değil açık toplumun karşıtlarınca ele alınacak fikirleri paylaşan iki filozoftur.¹⁰⁰

2.3 Karl Popper'a Göre Açık Toplum ve Demokrasi

Popper'ın demokrasiyi tanımlayacak kesin bir ifadesi bulunmamakla beraber O, açık toplum tasavvurundan hareketle demokrasiyi şekillendirmiştir. Demokrasinin en genel tanımı olan halkın egemenliği, Popper'a göre gerçekte daha farklıdır. Esas

⁹⁸ Bakış vd., "Karl R. Popper'in Tarihsicilik Eleştirisi", s. 95.

⁹⁹ Ormerod, "The history and ideas of critical rationalism: the philosophy of Karl Popper and its implications for OR", s. 451.

¹⁰⁰ James Kierstead, "Karl Popper's 'The Open Society and its Enemies', and its Enemies", **Journal of New Zealand Studies**, Sayı:28 (2019), s.19.

egemen olan halk değil hükümettir. Bundan dolayı da Popper açısından önemli olan oylamadır. Bunu da şöyle ifade etmiştir:

*“İki devlet biçimi vardır; bir hükümetten kan dökmeden bir seçim aracılığıyla kurtulmanın mümkün olduğu ve bunun mümkün olmadığı devletler. Önemli olan budur, bir devlet biçimin nasıl adlandırıldığı değil. Bir hükümetten kurtulmanın en iyi yöntemi de oylama ile kurtulmaktır. Platon da ve Marx’da olduğu gibi kim yönetmeli sorusuna cevap halk, azınlık, sağ, sol, işçiler, kapitalistler gibi sorular ve de cevaplar yanlıştır.”*¹⁰¹

Popper’ın açık toplumunda politikalar gibi politikacılarda özgür seçimler ile gerekli zamanlarda değişmelidir. Çünkü politikaları değiştirmek bazen o politikalara aşırı şekilde bağlı olan kişileri rahatsız edeceğinden şiddete başvurmadan ve belli aralıklar ile uzaklaştırmalı ve yeni politikalara sahip kişiler getirilmelidir. Bunun da ütöpik bir seçenek olmaması için hükümetten farklı alternatifleri olan kişilerin özgürce konuşabilmeleri, yazabilmeleri, basın ve yayın araçlarından faydalanabilmeleri sağlanmalıdır. Popper’ın demokrasi ile anlatmak istediği böyle bir toplumdur. Özgür kurumlar, özellikle yönetilenlerin eleştirildiği ve kan dökmeden değiştirilmelerine olanak veren bir sistemdir.¹⁰²

Popper şiddete başvurmadan toplumda reformlar yapmaya imkân veren demokrasiyi övmüştür. Popper problem çözen toplumlar arzuladığından demokrasiyi de bu arzusuna en yakın sistem olarak görmüştür.¹⁰³ Demokrasiyi benimseyen toplumlarda oluşan hatalar yüzünden demokrasiyi suçlamak doğru değildir. Hastalıklı demokratik kurumların kendi kendilerini iyileştirmesini beklemek beyhude bir davranıştır. Çünkü bozulan kurumların tespit edilip aklın kullanılarak eksikliklerinin giderilmesi demokrasiden değil toplumdaki insanlardan beklenen davranıştır. Suçlanacak olan aklını kullanmayan kişiler ve devletin siyasal alanda ki yetersizliğidir. Demokratik olmayan bir toplumda ise reformların tek yolu devlet erkini şiddet yolu ile devirmektir.¹⁰⁴ Popper için demokrasi yüksek yaşam standardının var olması ve devam etmesi için önemli bir yere sahiptir.

¹⁰¹ Popper, **Hayat Problem Çözmektir**, s.164.

¹⁰² Magee, **Karl Popper’in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı**, s. 70-71.

¹⁰³ Şeyhoğlu, “Açık Toplum ve Karl Raimund Popper”, s.5.

¹⁰⁴ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.141.

Popper’a göre devlet “örgütlenmiş ve hatta merkezileşmiş iktidar”dır.¹⁰⁵ Popper devletin doğuşu ve manası gibi problemler ile uğraşmamıştır. Devletin ne olduğuna dair sorulara cevap vermeyi de düşünmemiştir. Ona göre asıl sorularımız şöyle olmalıdır: Devletten beklentilerimiz nelerdir? Devletin faaliyetlerinin yasal hedefi olarak nelerin geçerli olmasını bekliyoruz? Sistemli bir devletin bireyi olmayı, sistemsiz anarşik bir devlette yaşamamaya neden tercih ediyoruz? Popper’e göre, siyasal düzen kurulmadan veya düzenleme işlemine başlamadan sorulması gereken asıl sorular bunlardır. Demokrasi, sistemi yöneten toplum tarafından özgürlük, hoşgörü ve uzun vadede demokrasinin gerekliliğini kabul etmediği zaman işlemeyen bir araca dönüşür. Demokratik kurumları tek başına kurmak yeterli değildir. Onları demokratik olarak kullananlar olmadığında demokrasinin sadece ismi kalır. Almanya’da ki demokrasiyi bu anlamda örnek gösterebiliriz. Demokrasi geç gelmişti ve dahası kazananlar tarafından demokrasi kurulmuştu. Almanlar bu yüzden onu sahiplenmediler ve kendilerini bu siyasi gücün bir parçası olarak görmediler. Weimar Cumhuriyeti ve Üçüncü Macaristan Cumhuriyeti vatandaşları kendilerini güvence altına alan temel hak ve demokratik kurumları desteklemeye zorladıklarında reddetmeyi tercih etmişlerdir.¹⁰⁶

Popper demokrasinin ancak ana partilerin bazı kuralları benimsemeleri halinde devam edeceği inancındadır. Genel seçimler her ne kadar ehemmiyetli olsa da demokrasi çoğunluğun egemenliği demek değildir. Çünkü çoğunluk tiranca yönetime başvurabilir. Demokraside yöneticilerin güçleri sınırsız olmamalıdır. Demokraside yöneticiler kan dökülmeden görevden azledilmelidir. Bunun sağlanabilmesi içinde erktekiler azınlığa demokratik ve barışçıl yollardan değişiklik getirmek imkânını veren kurumları korumalıdır. Bu kurumların korunması veya korunmaması iki yönetim tarzını doğurur. Bu tür kurumlara sahip olan yönetimler (demokrasiler) ve olmayan yönetimler (tiranlıklar) diye iki yönetim tarzı şeklinde ayrılması mümkündür. Demokrasinin korunması için önemli etkenlerden biri de anayasanın değişikliğe izin vermesidir. Ancak bu değişikliğin bir yönde olmasına, demokrasiyi tehlikeye sokacak yönde olmamasına dikkat edilmelidir. Demokrasinin renklerinden olan azınlıkları yasalar korumalıdır. Yasalara karşı gelenleri ve demokrasiyi şiddet

¹⁰⁵ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.229.

¹⁰⁶ Jozsef Zoltan Malik, “Thinking about Karl Popper and Open Society”, **Journal of Legal Theory**, sayı: 15 (2014), s. 5.

yolu ile ortadan kaldırmaya teşvik edenleri korumamalıdır. Yöneticiler ve yönetilenler arasında gizli olarak demokrasi düşmanı yönelimler bulunabileceği göz önünde bulundurularak demokrasiyi koruyucu kurumlar inşa etmek gerekmektedir. Demokrasinin kaldırılması birçok şeyin sonunu getirebilir. Yöneticilerin faydalandıkları bazı ekonomik getiriler devam etse de bu ancak hoş görme sayesinde var olan bir durumdur. Demokrasi şiddet yolunu tercih etmeden toplumda reformlar yapılması imkânını sağlar. En önemli mağlubiyet demokrasi savaşının kaybedilmesidir.¹⁰⁷

Popper'ın işaret ettiği toplum tipi, herkesin sorunları araştırıp çözümler sunduğu ve yine başkalarının ve hükümetin önermiş olduğu çözümleri eleştirmekte hür olduğu bir toplum tipidir. Daha da önemlisi bununla kalmayıp hükümetin politikalarının da eleştiri süzgecinden geçirilip değiştirilebildiği bir toplum istemektedir. Popper için politika gerçekler ışığında çeşitli eleştirilere tabii tutulması gereken ve deneyler aracılığıyla eksik yerlerinin düzeltilmesi gereken bir varsayımdır. Burada Popper'ın yanlışlanabilirlik fikrinin açık toplumdaki politika inşasında etkisini görmemiz mümkündür. Çünkü Popper'a göre politikalar sınanırken istenen neticeleri ortaya koyan kanıtları arayarak değil, sağlamadığını gösteren delilleri arayarak sınımalıdır. Bu tür bir işlemin de ancak açık toplum veya demokratik toplumlarda yapılması imkanlar dahilindedir.¹⁰⁸ Politikayı bir varsayım olarak gören Popper onun gerçekliğin önünde sınanması gerektiğini ifade eder. Politikaların yanlışlarını ve doğacak tehlikelerini beklemeden önce tenkit ve münakaşa yolu ile yanlış yönlerini ortaya çıkarmak daha akılcı bir yöntemdir. X gerçekleşirse Y olacak, B'ye ulaşmak istiyor isek A'yı yapmalıyız gibi hükümetin empirik çıkarımlarda bulunması gerekir.¹⁰⁹ Otoriteci yapılarda eleştiriye izin verilmediğinden katı olanlar yanlış kuramlarıyla beraber yıkılmakta daha az katı olanlar ise yaralı-bereli bir halde yavaş bir ilerleme göstermektedir. Bir hükümetin sadece politikalarının olması tek başına yeterli olmaz. Hedeflerine ulaşmak için aynı zamanda araçların da olması gerekmektedir. Bütün kurumları, politikaların gerçekleştirilmesi için oluşturulmuş makineler gibi görmeliyiz. Bir makine tasarladığımızda o makinedeki bazı özellikler nasıl ki bizim istediğimiz özellikler değilse bir örgütten de tam tamına bizim

¹⁰⁷ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.460-461.

¹⁰⁸ Magee, **Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı**, s. 67.

¹⁰⁹ Magee, **Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı**, s. 68.

istediğimiz şeyleri üretmesini beklemek doğru olmaz. Bunun için değişen erekları de dikkate alarak örgütsel araçların yapıcı eleştiriler ile sürekli bir şekilde güncel tutulması elzemdir. Popper açık toplumda politikaların sürekli bir şekilde sınanmasını istemektedir. Bu sınamaların açık toplumu daha iyi noktalara ulaştıracağını düşünür. Gayretlerimiz sonucunda istediğimiz sonuçların ne kadar gerçekleştiğini gösteren deliller aramak yerine ortaya çıkan istemediğimiz sonuçların delillerini bulmamız daha tutarlı olacaktır. Yanlış olan politikalara çokça para harcanmasına rağmen yanlış sonuçlar verip vermediğini sınamak için daha az masraf ve gayretten kaçınılmaktadır. Açık toplumda hedeflenen hatalar bulma ve ortadan kaldırma davranışı Popper'ın yanlışlanabilirlik teorisinin toplumdaki karşılığıdır. Kapalı toplumda ise eleştiriye yer verilmez. Böyle davranılmasının başlıca sebebi sürekli olarak kusur aramak ve bunları kabullenmek otoriter yapılarda oldukça zordur. Aynı zamanda kurumsal oluşumlardaki kişilerde de hatalarını görmezlikten gelme eğilimi daha ağır basmaktadır.¹¹⁰

Popper için demokrasiyi tiranlıktan ayıran en önemli husus kan dökmemektir. Popper demokrasiden sadece çoğunluk tarafından seçilmeyi anlamamaktadır. Çoğunluk eğer özgür kurumlara inanmayan ve görev verilince hemen onları yıkmaya kalkan Faşist ve Komünist bir partiye oy verdiğinde ne olacaktır? İşte böyle durumda bir çıkmaza girilecektir. Bu partilerin erki ele geçirmelerini engellemekte onların iş başına geçmeleri de demokrasinin sonu anlamına gelecektir. Popper'ın bu konudaki düşüncesi zora başvurmaktır. Varlığını tiranlıkla sürdüren rejime karşı zora başvurmak ahlaki olabilir. Bir grup zora başvurarak şiddetsiz değiştirilecek bir hükümeti şiddet ile değiştirmeye çalışıyor ise kendi tiranlığını şiddet vasıtasıyla kuruyor demektir. Özgür kurumları şiddet ile yıkma eğiliminde bir kalkışma meydana gelirse bu kurumlar şiddet ile dahi savunulabilir. Çünkü burada niyet önemlidir. Amaç şiddete değil akla ve hoşgörüye dayalı bir yönetim oluşturmaktır.¹¹¹ Yönetim kötü olsa dahi mümkün olduğunca kan dökmeden o yönetimden kurtulmak gerekir. Popper sınırsız olan her durumun sonunun tiranlığa varacağını ifade eder. Demokrasinin de sınırsız olmasıyla birlikte çoğunluğun yönetici olarak bir tiranı tercih edebileceğini ve böylece paradoksa dönüşeceğini belirtir. Böyle bir durum karşısında Popper'ın önerisi; halkın tiran yöneticiyi seçmemesi için tutarlı bir

¹¹⁰ Magee, **Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı**, s. 69-70.

¹¹¹ Magee, **Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı**, s. 71.

çoğunluğun bulunmasıdır. Bunlara rağmen yönetici kötü ve yetersiz kalması durumunda belirli bir sistematik ve açıklık çerçevesinde yöneticinin görevden alınmasını sağlayacak sistem demokraside vardır.¹¹² Bu yüzden Popper çoğunluk üzerine inşa edilen yönetim sistemine karşı çıkmıştır. Çünkü çoğunluk her daim haklı değildir. Demokratik sistemlerde gerçekleştirilen seçimler tiranlığı engellemek için de önemli bir yoldur. Popper her ne kadar yönetimin tamamen çoğunluk üzerine inşa edilemeyeceğini ifade etse de çoğunluğu tamamen reddetmez. Çünkü demokrasi mevcut yönetimler içerisinde en iyisi olduğundan çoğunluk sistemi şüphelide olsa uygulanacak tek seçenektir.

2.4 Popper’a Göre Devlet Türleri

Popper 3 tip devlet yapısından bahsetmektedir:

1. Korumacı Devlet
2. Denetlenen Devlet
3. Araya girmeci Devlet

2.4.1 Korumacı Devlet

Özgürlüğün devletin dışında eli silahlı insanların lütfu ile sağlanması gerçek manada bir özgürlük değildir. Özgürlüğün ve güvenliğin en iyi savunucusu devlettir. Devlet bir ev gibidir. Bizi birçok olumsuz etkenlerden korur. Bu yüzden ki Popper devletin korumacı özelliğinin olmasını istemektedir. Hatta bunun için özgürlüğünün devlet tarafından bir miktar da olsa kısıtlanmasına izin verebileceğini önemli olan devletin kalan özgürlüklerine güvence vermesi olduğunu ifade etmiştir.¹¹³ Popper’ın burada sınırlama ile kastettiği insanların özgürlükleri değildir. Bir başkasına zarar verecek boyuta ulaşan davranışlarının sınırlandırılmasıdır. Bu sınırlandırma da belirli ölçülerde olmalıdır. Popper’ın bu düşüncelerine eleştiri getirenler olmuştur. Bu eleştiri, bir kez taviz verilirse özgürlüğün tamamının gideceği endişesidir. Burada önemli olan nokta özgürlüğün bitiş çizgisi ile suçun başlangıç çizgisi arasındaki ayırt edici çizgiyi iyi çizmektir. Devletin koruması gereken özgürlüğün sınırını çizmek elbette zordur. Ancak bunun tespitinde gözlem yani demokrat devletlerin varlığı bize bunun mümkün olduğunu gösterir. Özgür bir birey olduğu için yumruklarını istediği

¹¹² Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.138.

¹¹³ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.126-127.

yönde sallayabileceğini söyleyen kişiye yargıç bilgece şöyle demiştir: “Senin yumruklarını sallama özgürlüğün, komşularının burunlarının durdukları yerle sınırlıdır.”¹¹⁴ Örnekte de görüldüğü üzere devletin müdahalesi söz konusu olmazsa sınırsız özgürlük başkalarının zarar gördüğü bir toplumun doğmasına neden olur. Hangi özgürlük olursa olsun devlet tarafından korunmadığı müddetçe tamamen kaybedilme ile karşı karşıyadır. Örneğin; eğitimde, devlet, hiçbir şekilde denetleme yapmazsa aşırı uçlar ve kötü niyetli insanlar o ülkenin geleceğini farklı ideolojiler ile yok edebilirler. Aynı zamanda açık toplumun devam edebilmesi, yeni yetişecek gençlerin eğitimleriyle de bağlantılıdır. Çünkü kendi özgürlüğünü savunamayacak derecede kötü bir eğitim alan bireylerden açık toplumun savunucusu olmalarını beklememiz doğru bir beklenti değildir. Bu sebeple devletin, eğitim konusunda ve bireylerin diğer hakları konusunda da birtakım sınırlamalar getirmesini hoş görü ile karşılamamız gerekmektedir. Burada devletin dikkat etmesi gereken ana husus aşırı bir şekilde denetime tabi tutmaktan kaçınmak olmalıdır. Bu aşırı denetim durumu, özgürlüğü korumak değil yok etmek manasına gelecektir. Devletin koruma altına almadığı bir özgürlük de düşünülemez. Devletin müdahalesi olmadığında herkes kendi özgürlüğü için kavgaya hazır olacaktır.¹¹⁵

Korumacılık kavramı, liberal demokrasi ile ters düşen bir anlayıştır. Popper’da bu durumun farkında olduğundan bu durumu şöyle açıklamıştır: “Korumacılık terimi çoğunlukla, özgürlüğe karşı yönelimleri belirlemekte kullanılmıştır. İktisatçı, korumacılıktan belli endüstriyel çıkarların rekabete karşı korunması politikasını anlar; ahlakçı ise, aynı sözle devlet görevlilerinin halk üstünde maneviyatçı bir denetim kurlmaları istemini anlatır. Benim korumacılık dediğim siyaset teorisinin, bu yönelimlerin hiçbirisiyle bağıntılı olmamasına ve temelinde liberal bir teori olmasına rağmen, genellikle, ama pek çok doğru olmaksızın bırakınız yapsınlar” denilen kesin karışmazlık politikası ile de hiçbir ilgisi yoktur. Liberalizm ile devletin bireylere karışması birbirinin karşıtı değildir. Tam tersine, özgürlüğün hiçbir çeşidi, devlet tarafından güven altına alınmadıkça, mümkün olamaz.”¹¹⁶

Popper, sınırsız özgürlük ve hoşgörü paradoksuna düşmemek için korumacı devlet fikrini ortaya koymuştur. Klasik liberalizmin olumsuz özgürlük fikrinden ayrılarak

¹¹⁴ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.127.

¹¹⁵ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.128.

¹¹⁶ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.127.

daha ziyade sosyal liberalizmin pozitif özgürlüğüne vurgu yapmıştır. Aynı zamanda devletin denetlenmesine izin veren Popper, devletin de hiçbir zaman mükemmel olmayacağını düşünmesi dolayısıyla, devletin de denetlenmesi gerekliliğini savunmuştur.¹¹⁷ Son olarak unutmamalıyız ki Popper’ın istediği korumacı devlet yapısının ana nedeni, zayıfı güçlünün zulmünden korumaktır.¹¹⁸

Popper, korumacılık karşısında duranların iki şeyi istediğini belirtir. Birincisi devleti kutsayarak put haline getirmek ve tapınmak isterler. Devlete tapanların öteki dini inançları ile bunu nasıl uyuşturduğu problemi dini bir sorundur. İkincisi siyasi bir istektir. Ve bu istek de şu anlama gelmektedir: Devletin görevlileri, halkın ahlakıyla ilgilenmelidir. Elleri bulundurdıkları güç ile vatandaşlarının özgürlüklerini korumak yerine onların manevi yaşayışlarını denetlemelidirler. Devlet, halkının manevi bir hayat sürdürüp sürdürmediğini denetlemek için gayret göstermelidir. Böyle bir davranış ahlaki olarak ilerlemeden ziyade sosyal ahlakın tamamen çöküntüye uğradığının bir işaretidir. Bu şekilde bir davranış bireylerin sorumluluk almalarının önünü kapatacağından totaliter sorumsuzluğa sebep olacaktır. Burada asıl olması gereken denetleyici güç, devlet değil halktır. Bireyin ahlakı kâmil seviyeye ulaşırsa; o zaman yönetimdeki ahlaki bozulmayı düzeltme gayreti, hasıl olur. Popper’ın gerçekleşmesini istediği yegane sosyal olgu; ahlakın siyasileştirilmesi değil, siyasetin ahlakileştirilmesidir.¹¹⁹

2.4.2 Denetlenen Devlet

Popper’ın denetlenen devlet fikri ile kast ettiği, yöneticilerin sınırsız yetkilerinin sınırlandırılması, kötü yöneticilerin yönetimden el çektilmesi ve ekonomik gücün kontrol altında tutulmasıdır. Açık toplumda, toplumsal eşitliğin ve gücü ele geçirenlerin kendi menfaatlerini gerçekleştirme planlarının önüne geçebilmek için; toplumsal yetkileri denetleyecek kurumların inşasına ihtiyaç vardır. Bundan dolayı devletin denetlenmesi olgusunun sürekli ve sürdürülebilir hale getirilmesi gerekmektedir.

¹¹⁷ Hayriye Şahin, “Karl Popper’ın Platonu’nun Toplum ve Demokrasi Anlayışına Yönelik Değerlendirmeleri”, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, s.86.

¹¹⁸ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.131.

¹¹⁹ Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları**, s.129.

Popper bürokrasiyi kanserli bir hücrenin çoğalmasına benzeterek bürokrasinin, halka tiranca baskı yaptığını, memurlarını sindirdiğini ve olumlu gelişmeleri engellediğini ifade etmiştir. Popper, yöneticilere sınırsız yetkiler verilerek onların despot bir şekilde ülkeyi yönetmesi tehlikesinden dolayı; kötü yöneticilerin azledilmesini sağlayacak kurumlar inşa edilmesini istemektedir. Ayrıca denetlenecek bir diğer mesele de devletin ekonomik gücü olmalıdır. Yöneticilerin güçlerinin artışı kontrol altında tutulmalı ve keyfilikleri karşısında da tedbirli davranılmalıdır. Demokrasi olmadan da devletin ekonomik ve siyasi olarak denetlenmesinin mümkün olmadığını belirtir. Şiddet olmadan hükümetlerin yargılanması ve düşürülmesi, siyasal gücün kişisel çıkarlar için kullanımının karşısında, eldeki en önemli güç; demokrasidir. Demokratik denetim olmadığında erkin elindeki gücü vatandaşların çıkarları dışında kullanması önünde bir engel kalmaz.¹²⁰

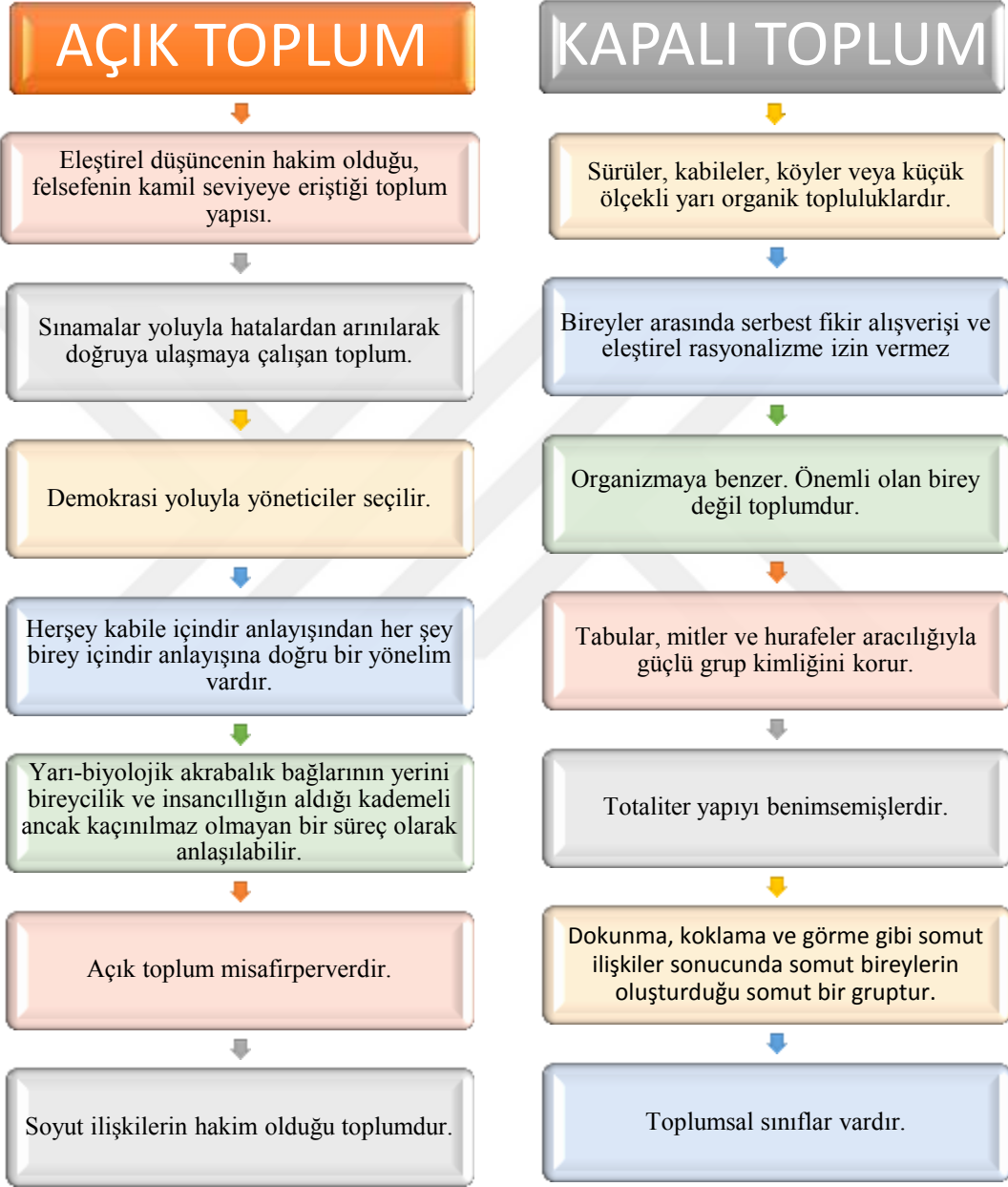
2.4.3 Araya Girmeci Devlet

Popper devlet ile sosyo-ekonomik durum arasında orta yolu tutmuş birini diğerine tercih etmemiştir. Neo-liberaller gibi ekonominin devletin yıkılmasına varacak kadar yüceltilmesi taraftarı olmamıştır. Açık toplumda kamu politikasının en temel ilkesi: “kaçınılabilecek acıları en aza indirin” ilkesidir. Bu ilkenin hedefi; insanların ütopyik düşler kurmaktansa devlet ve toplum hayatında yanlış giden durumları aramak, bulmak ve onları yok etmeye çalışmaktır.¹²¹ Popper, bu düşüncesiyle devletin piyasanın durumuna göre; ekonomik hayata “ekonomik araya girmecilik” dediği yöntemler ile dahil olmasını istemektedir. Popper, ekonomik araya girmeyi ikiye ayırır: Birincisi hukuki çerçeve kurmaktır. Buna, kurumsal araya girmede denir. Bir malın veya ürünün üzerinde sahibinin yetkilerini sınırlandıran yasalar oluşturmak. İkincisi de dolaylı araya girme dir. Devlet organlarına gerekli gördüğü anlarda, verilen yetki sınırları dahilinde müdahale yetkisi vermek. Popper demokrasilerde birinci yani kurumsal yolun tercih edilmesi gerekliliğini ifade etmektedir. İkincisi yo seçilirse; akıldışı davranışın artacağı ve bunun da toplumda güvensizliğe sebep olacağı açıktır. İnsanlar perde arkasında farklı güçlerin olduğu fikrine kapılacaktır. Devletin liberal ekonomideki gibi en az müdahaleyi değil; gerekli zamanlarda

¹²⁰ Şeyhoğlu, “Açık Toplum ve Karl Raimund Popper”, s.11.

¹²¹ Magee, **Karl Popper’in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı**, s. 76.

düzenleyici ve planlayıcı rol üstlenmesini istemiştir. Bunun da hassas bir şekilde uygulanmasının gerekliliğine dikkat çekmiştir.¹²²

¹²² Şeyhoğlu, "Açık Toplum ve Karl Raimund Popper", s.12.

SONUÇ

Popper, sosyolojik ideal tiplere, farklı tarihsel aşamalara, inanç ve bilim arasındaki farklara atıfta bulunarak ve farklı toplum türlerine işaret ederek açık ve kapalı toplumlar arasındaki ayrımı çeşitli şekillerde anlatmıştır. Sosyolojik olarak söylenecek olursa; Popper kapalı toplum örnekleri olarak sürüleri, kabileleri, köyleri veya küçük ölçekli yarı organik toplulukları ifade ederken, açık toplumu ise sivil toplumun gelişiminin belirli bir ileri aşaması olarak betimlemiştir. Organik bağların yerini bireysellik ve kişisel sorumluluk almaya başladığında; farklı kişiler arası iletişim mekanizmaları çalışır hale gelir. Kapalı toplumlar tabular, mitler ve hurafeler aracılığıyla güçlü bir grup birlikteliğinin olduğu toplumlardır. Popper'a göre, genellikle birinciden ikinciye kademeli bir geçişten, bir tipin diğeriyle değiştirilmesinden söz eder. Bununla birlikte, açık toplum kavramı dikkatimizi modern Batı toplumlarının açıkça merkezi özelliklerine yöneltse de, Popper hiçbir yerde onları açıklayacak veya değerlendirecek bir teori sunmaz. Ayrıca, bu toplum tiplerini eski ve modern toplumlar arasında bir ayrım olarak görmek yanlış olur. Antik Sparta ve Atina hakkında ara sıra yaptığı yorumların gösterdiği gibi, Popper'ın kapalı ve açık toplumların aynı anda, yan yana var olduğunu düşünmekte hiçbir ilkesel sorunu olmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak Platon'un, Fârâbî'nin ve Popper'in ideal toplum inşası çerçevesinde ileri sürmüş oldukları fikirler bu filozofların yaşadığı çağdaki karşılaştıkları siyasi ve sosyal problemlerin çözümünde ortaya koymuş oldukları fikirlerdir. Bu fikirler her zaman yaşanan toplumlarda pratikte uygulama alanı bulmasa da entelektüel düzlemde teorik olarak tartışılmıştır. Bununla birlikte Platon, Fârâbî ve Popper'ın toplum inşası alanında ileri sürdükleri fikirler daha iyi bir siyaset ve daha iyi toplum idealini temsil eden düşüncelerdir. Bu düşünceler insanlığa: Nasıl daha iyi bir dünya inşa edebiliriz? Sorusunun cevabını bulmada alternatif perspektifler sunmaktadır.

Popper, aşırı özgürlük ve eşitliğin toplumsal sorunlara yol açacağını ve paradoksa dönüşeceğini ifade etmiştir. Bu noktada Platon'la benzer düşüncelere sahiptir. Lakin Popper, eşitlik ve özgürlük noktasında toplumun zarar görmemesi için bazı öneriler sunmuştur. Devletin belirli ölçüler çerçevesinde özgürlüğe sınırlandırma getirmesi gerektiğini belirterek, bunun bilincinde olan halk, özgürlüğünün her durumda korunacağını bilmesi sebebiyle devletin getirdiği sınırlandırmalara razı olacaktır.

Hukuk ve yasalar çerçevesinde getirilen kısıtlamalar temelde demokrasinin özünü oluşturmaktadır. Popper, Platon'un toplum tasarımı kapalı toplum olarak nitelendirmiştir. Batı medeniyetinin kapalı toplumdan açık topluma geçişi sağladığını belirtmesinin ardından artık açık toplumdan kapalı topluma geri dönülemeyeceğini ifade etmiştir. Eğer kapalı topluma geçilmek istenirse bu durumun insanın hayvan gibi yaşaması demek olduğunu belirterek, Platon'un yaşadığı dönemde insanların hayvansal bir boyutta yaşadığını dolaylı olarak ima etmiştir. Bununla birlikte sınıflı toplum anlayışını kast sistemi olarak nitelendirmiş ve Platon'un özel mülkiyeti yasaklayarak sosyalist bir toplum kurmaya çalıştığını da ifade etmiştir.

Açık toplum insanın birey olarak değer gördüğü önemli bir toplum yapısıdır. İnsanın bir kez düşünme serüveni başladığında, kabile toplumunun dogmatik fikirlerine geri dönmesi düşünülemez. Bu çalışmada açık toplum fikrinin esasını oluşturan düşünce kaynağının sınanabilirlik ve hesap verebilirlik olduğu ortaya çıkmıştır. Yine bu noktadan hareketle açık toplum teorisi, Popper'ın yanlışlanabilirlik ve tarihsicilik teorileri ile bağlantılı olduğu anlaşılmıştır. Açık toplum için demokrasinin hayati önem taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Popper, mantıkçı pozitivistler gibi metafiziği toplumun dışına atmaya çalışmamıştır. Popper için metafizik anlamsız demek değildir. Açık toplumun bireylerinin dogmatik düşüncelerdeki yanlışlardan kurtulabilmelerinin eleştirel bakış açısı ile mümkün olduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Altıntop, C. (2016). Ebû Nasr El-Farabî'nin İdeal Devlet Anlayışı. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*(2).
- Aristoteles. (1998). *Nikhomakos'a Etik*. (S. Babür, Çev.) Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Bakış, R., & Alsancak, E. (2016). Karl R. Popper'in Tarihsicilik Eleştirisi. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*(20).
- Başgil, A. (1946). Devlet Nedir? Realist Bir Tarif Denemesi. *Journal of Istanbul University Law Faculty*(4).
- Çetinkaya, Ö. (2014). Karl Popper'in Yönteminde Hipotetik-Dedüktif Formun Bilimsel İnşası. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(19).
- Dağ, A. P. (2013). Karl Popper Söyleminde 'Diyalektik Nedir' Sorunsalı Üzerine Bir Deneme. *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*(4).
- Davutoğlu, A. (tarih yok). *Devlet Maddesi* (Cilt IX). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- Demir, Ö. (1992). *Bilim Felsefesi*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Erdem, E. (2019). Karl Popper'in Platon Eleştirisinin Epistemolojik ve Politik Kökenleri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(3).
- Farabî. (2018). *İdeal Devlet*. (A. Arslan, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Güzel, C. (1998). *Sağduyu Filozofu Popper*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- İmamoğlu, T. (2011). Mantıkçı Pozitivizm, Wittgenstein ve Din. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(35).
- Kartaloğlu, H. (2019). 1990'lardan 2000'lere Türkiye'nin Toplumsal Dönüşümüne Yeniden Bakmak: Açık Toplum İnşası. *Yüksek Lisans Tezi*. Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaymakcan, R., & Meydan, H. (2014). *Ahlak, Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Kierstead, J. (2019). Karl Popper's 'The Open Society and its Enemies' and its Enemies. *Journal of New Zealand Studies*(28).
- Magee, B. (1990). *Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*. (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Malik, J. Z. (2014). Thinking about Karl Popper and Open Society. *Journal of Legal Theory*(15).
- Marshall, G. (1999). *Açık ve Kapalı Toplumlar Maddesi Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay, & D. Kömürcü, Çev.) Ankara: Bilim Sanat Vakfı.
- Mert, E. (2018). İdeal Devlet Modeli Önerisi. *Alınları Sosyal Bilimler Dergisi*(4).

- Ormerod, R. (2009). The history and ideas of critical rationalism: the philosophy of Karl Popper and its implications for OR. *Journal of the Operational Research Society*(60).
- Palabıyık, A., & Dağ, U. (2013). Karl Popper Söyleminde ‘Diyalektik Nedir’ Sorunsalı Üzerine Bir Deneme. *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*(4).
- Platon. (2021). *Devlet*. (S. Eyüboğlu, & M. Cimcoz, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Popper. (2010). *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*. (İ. Aka, Çev.) İstanbul: YKY.
- Popper, K. (2019). *Bitmeyen Arayış*. (M. Acar, Çev.) İstanbul: Serbest Yayınları.
- Popper, K. R. (1998). *Tarihselciliğin Sefaleti*. (S. Orman, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları .
- Popper, K. R. (2006). *Hayat Problem Çözmektir*. (A. Nalbant, Çev.) İstanbul: YKY.
- Popper, K. R. (2018). *Açık Toplum ve Düşmanları*. (M. Tunçay, & H. Rızatepe, Çev.) Ankara: Liberte.
- Popper, K. R. (2020). *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*. (İ. Aka, & İ. Turan, Çev.) İstanbul: YKY.
- Rajabov, E. (2008). Karl Popper’ın Eleştirel Akılcılığı ve Din Felsefesine Yansımaları. *Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Schroeder-Heister, P. (2001). Popper, Karl Raimund. P. S. Heister, & P. B. NJ Smeser (Dü.) içinde, *İnternational Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. Bergama: Elsevier.
- Sınıksaran, E., & Aktükün, A. (2004). Karl Popper’ın Yanlışlama Kuralı, Hipotez Testleri ve İktisat. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*(2).
- Şahin, H. (2019). Karl Popper’ın Platonu’un Toplum ve Demokrasi Anlayışına Yönelik Değerlendirmeleri. *Yüksek Lisans Tezi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şener, H. (2004). Bergson’un Bilgi Anlayışı ve M.Şekip Tunç’a Yansıması. *Yüksek Lisans Tezi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Şeyhoğlu, R. (2014). Açık Toplum ve Karl Raimund Popper. *Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmaları Vakfı*(8).
- Ürek, O. (2003). Toplumsal Düzen Oluşturmaya İlişkin Üç Yaklaşım: Kant, Popper ve Sartre. *U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(4).
- Vural, B. (2010). Platon ve Farabi’nin Siyaset Felsefesinde İdeal Yönetim. *Yüksek Lisans Tezi*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, E. (2018). Platon'un Devlet-Toplum-İnsan Anlayışı. *Tabula Rasa Dergisi*(29).

Zabunoğlu, Y. K. (1973). *Kamu Hukukuna Giriş*. Ankara: Sevinç.

EKLER

Karl R. Popper

